

Інститут проблем виховання НАПН України
Управління освіти Святошинської районної в місті Києві державної адміністрації
Центр позашкільної роботи Святошинського р-ну м. Києва
Великобурімська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів
Чорнобаївської селищної ради Черкаської області

СПАДЩИНА ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ ДЛЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЇ

*збірка матеріалів круглого столу
до 300-річчя з дня народження
Григорія Савича Сковороди*

Харків
Друкарня Мадрид
2021

УДК
С71

*Рекомендовано до друку
Вченою радою Інституту проблем виховання НАПН України
(протокол № 6 від 01. 07. 2021)*

Рецензенти:

Докукіна Олена Михайлівна – кан. пед. н.; ст. н. спів.; вчений секретар.
Інституту проблем виховання НАПН України;

Савенко Наталія Іванівна – директорка Центру позашкільної роботи
«Північне сяйво» Святошинського р-ну м. Києва.

Автори-упорядники:

Кириченко Валентина Іванівна (Ред.) – кан. пед. н.; ст. н. спів.; пров. н. спів.
Інституту проблем виховання НАПН України;

Безрук Катерина Олександрівна – н. спів. Інституту проблем виховання
НАПН України;

Ковганич Галина Григорівна – методист ЦПР «Північне сяйво»
Марченко Катерина Сергіївна – зав. відділом психолого-методичного
забезпечення ЦПР «Північне сяйво».

Спадщина Григорія Сковороди для педагогічної дії / В. І. Кириченко
С71 (Ред.), К. О. Безрук, Г. Г. Ковганич, К. С. Марченко. Харків : Друкарня
Мадрид, 2021. 91 с.

Збірка матеріалів круглого столу містить роздуми учасників щодо знакових ідей творчої спадщини Г. Сковороди і його концептів «щастя», «сродної праці», «родинного виховання», «сенсу життя», «свободи волі» тощо та матеріали практико орієнтованих проєктів «Ідемо за Сковородою» і «Земними шляхами – до духовного».

Автори-упорядники сподіваються, що вони прислужаться широкому колу науково-педагогічних працівників та здобувачів освіти у їхніх пошуках міцного ціннісного підґрунтя власної освітньої діяльності, проведення спільних досліджень з питань віднайдення особистістю смисложиттєвих орієнтирів її саморозвитку і самореалізації.

УДК

© Кириченко В. І. (Ред.), Безрук К. О.,
Ковганич Г. Г., Марченко К. С., 2021
© ТОВ «Друкарня Мадрид», 2021

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
РОЗДІЛ І. ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА: ДІАЛОГИ ІЗ СУЧАСНІСТЮ	7
1.1. <i>Єрмаков І. Г.</i> Будуймо храм серця за ідеями Г. С. Сковороди у сучасній школі!	7
1.2. <i>Сагач Г. М.</i> Духовна харизма особистості Григорія Сковороди у вимірах праведності	11
1.3. <i>Федорченко Т. Є.</i> Сучасні виміри педагогічної спадщини Григорія Сковороди	16
1.4. <i>Ковальчук Г. С.</i> Філософія серця у творчості Г. Сковороди	20
1.5. <i>Кириченко В. І.</i> Філософія щастя у творчій спадщині Григорія Сковороди	22
1.6. <i>Безрук К. О.</i> Ідеї Григорія Сковороди про розвиток особистості	25
1.7. <i>Панченко С. В.</i> Педагогічні ідеї Г. С. Сковороди про самопізнання	28
1.8. <i>Сніжева Т. Л.</i> Григорій Сковорода про родинне виховання	31
1.9. <i>Кучинська Н. М.</i> Педагог у філософських рефлексіях Григорія Сковороди	33
1.10. <i>Марченко К. С.</i> Педагогічна спадщина Сковороди як дороговказ для закладів освіти	37
1.11. <i>Остапенко О. І.</i> Військово-патріотичне виховання учнів ЗЗСО крізь світоглядну призму Григорія Сковороди	39
1.12. <i>Бінецький Д. О.</i> Військово-патріотичне виховання молодших підлітків у процесі спортивно-ігрової діяльності в контексті філософії Григорія Сковороди	42
ПОРТФОЛІО ВИСЛОВІВ «ВЕЛИЧ ПОСТАТІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ»	45
РОЗДІЛ ІІ. ІДЕЇ Г. СКОВОРОДИ У ПРАКТИЦІ РОБОТИ СУЧАСНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ	47
2.1. <i>Ковганич Г. Г.</i> Проект «Ідемо за Сковородою»	47
2.2. Дорожня карта реалізації проекту «Ідемо за Сковородою»	50
2.3. Вивчення творчої спадщини Григорія Сковороди: активності для педагогів, учнів, батьків	54

2.4. Інформаційно-методичний конструктор «Вивчення спадщини Г. Сковороди: відзначення 300-річчя з дня народження Г. Сковороди»	56
2.4.1. Відзначення 300-річчя з дня народження Г. Сковороди: методичний конструктор для організації роботи з педагогами	56
2.4.2. Відзначення 300-річчя з дня народження Г. Сковороди: методичний конструктор для організації роботи з учнями	63
2.4.3. Відзначення 300-річчя з дня народження Г. Сковороди: методичний конструктор для організації роботи з батьками.	67
2.5. Життєдайна сила думок Григорія Сковороди	68
2.6. <i>Унір Л. М.</i> Проект «Земними шляхами – до духовного»	74
2.7. Учнівський барометр «Чому нас вчить Григорій Сковорода: розмисли учнів творчого об'єднання «Лідерство – стиль життя»	79
2.8. Педагогічний барометр «Григорій Сковорода: рефлексії педагогів – учасників круглого столу «Педагогічна спадщина Г. С. Сковороди і сучасна освіта»»	81
МАЛЮНКИ ВИХОВАНЦІВ ТВОРЧОГО ОБ'ЄДНАННЯ «ЕСКІЗ»	83
МАЛЮНКИ ВИХОВАНЦІВ ТВОРЧОГО ОБ'ЄДНАННЯ «МИСТЕЦТВОЗНАВЦІ»	86
МАЛЮНКИ ВИХОВАНЦІВ ТВОРЧОГО ОБ'ЄДНАННЯ «ФАНТАЗІЯ».	89
МАЛЮНКИ ВИХОВАНЦІВ ТВОРЧОГО ОБ'ЄДНАННЯ «ПАЛІТРА».	91

*Присвячується світлій пам'яті
Івана Гнатовича Єрмакова*

ПЕРЕДМОВА

Круглий стіл «Педагогічна спадщина Григорія Савича Сковороди і сучасна освіта», присвячений 300-річчю з дня його народження проводився за ініціативою Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти», Інституту проблем виховання НАПН України, Управління освіти Святошинської районної в місті Києві державної адміністрації, Центру позашкільної роботи Святошинського району м. Києва.

Програма круглого столу охоплювала низку проблемних питань творчості й життєдіяльності Сковороди, які є актуальними для сучасної освіти. Цільові орієнтири круглого столу:

- ♦ розкрити основні педагогічні ідеї Григорія Сковороди крізь призму сучасності, висвітлити їх інноваційну сутність для розбудови сучасної освіти;
- ♦ окреслити механізми практичного використання ідей Григорія Сковороди у масовій освітній практиці;
- ♦ сприяти усвідомленню учасниками історичної величі філософа;
- ♦ мотивувати учасників круглого столу до популяризації ідей Григорія Сковороди у науково-педагогічному середовищі, серед студентської та учнівської молоді;
- ♦ сприяти співробітництву та взаємоінтеграції досвіду учасників круглого столу щодо вивчення, впровадження ідей Григорія Сковороди в освітньо-му процесі закладів освіти;
- ♦ окреслити перспективи реалізації проекту «Ідемо за Сковородою».

У роботі круглого столу брали участь науковці Інституту проблем виховання НАПНУ, працівники ДНУ «Інституту модернізації змісту освіти», викладачі закладів вищої освіти, педагоги закладів загальної середньої й позашкільної освіти, представники громадських організацій.

Під час роботи круглого столу відбулося обговорення знакових ідей Григорія Сковороди та можливості їхнього впровадження у освітній процес закладів освіти, проведено презентації проєктів з досвіду вивчення творчого доробку Сковороди педагогічними колективами експериментальних закладів освіти.

Було висвітлено широке коло питань:

1. Духовна харизма особистості Григорія Сковороди у вимірах праведності
2. Сучасні виміри педагогічної спадщини Григорія Сковороди

3. Філософія серця у творчості Сковороди
4. Філософія щастя у спадщини Григорія Сковороди
5. Ідеї Григорія Сковороди про розвиток особистості
6. Педагогічні погляди Григорія Сковороди щодо виховання дітей і молоді
7. Актуальність ідей Григорія Сковороди для виховання студентської молоді
8. Педагогічні ідеї Григорія Сковороди про самопізнання
9. Григорій Сковорода про родинне виховання
10. Педагог у філософських рефлексіях Григорія Сковороди
11. Педагогічна спадщина Сковороди як доровказ для закладів освіти
12. Презентації проектів «Ідемо за Сковородою» та «Земними шляхами – до духовного»

У збірці матеріалів вміщено ілюстративні матеріали вихованців творчих об'єднань «Мистецтвознавці», «Ескіз», «Фантазія», «Палітра» Центру позашкільної роботи Святошинського р-ну м. Києва – учасників виставки малюнків за творами Г. С. Сковороди.

Матеріали круглого столу містять роздуми учасників щодо вищезначених проблемних питань і, сподіваємось, прислужаться широкому колу науково-педагогічних працівників у їхніх пошуках міцного ціннісного підґрунтя власної освітньої діяльності, проведення спільних досліджень з питань віднайдення особистістю смисложиттєвих орієнтирів і власного саморозвитку.

РОЗДІЛ І. ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА: ДІАЛОГИ ІЗ СУЧАСНІСТЮ

1.1. БУДУЙМО ХРАМ СЕРЦЯ ЗА ІДЕЯМИ Г. С. СКОВОРОДИ У СУЧАСНІЙ ШКОЛІ!

Єрмаков Іван Гнатович, кандидат історичних наук,
завідувач сектору ДНУ «Інституту
модернізації змісту освіти»

Без ядра горіх ніщо, так само, як і людина без серця.
Г. Сковорода.
*Як страшно! Серце людське
вкрай обідніло*
Павло Тичина.

Школа – це показник нашого внутрішнього Я, пульс, який так тривожно б'ється сьогодні, в час духовних і ціннісно-смыслових катаклізмів. Тому такими актуальними є заклики Ліни Костенко берегти найдорожче – серце – осереддя морального і духовного життя людини:

Як давить світ, як обступає,
Як приголомшує, як мене!
Як зберегти в собі це серце,
Коли воно не кам'яне?
Як зберегти в собі цю душу
в глобальнім клетоті біди?
Кити хоч викидаються на сушу,
А людству викидатися куди?

Педагогічний світ і суспільство страждають від серцевої недостатності, безсердечності. Адже втрата істинних духовних знань про серце приводить людство до духовних криз. Як зазначав Б. Вишеславцев, «втрата культури серця у сучасному житті – це втрата життєвої сили; наше існування перетворюється в постійне вмирання, засихання, якийсь склероз серця, яким вражена сучасна цивілізація». Скільки прекрасного зруйновано через незнання храму серця! Сьогодні так важливо досягнути глибинну сутність «філософії серця» для утвердження гуманістичних засад навчання і виховання підростаючого покоління. У цьому контексті особливо актуально звучить філософська проповідь про серце Григорія Сковороди, його ні з чим незрівняний пошук правди життя, ідеалів кристалічної совісті.

Г. Сковорода услід за великим Сократом твердив, що справжня мудрість полягає не стільки в пізнанні істини, скільки в тому, щоб жити в істині. Про Сковороду здавна говорили, що він жив так, як учив, а вчив так, як жив. Справді життя

Сковорода – то його втілена філософія. (Л. Ушкалов). У рамках Сковородинівської антропології головну роль відіграє поняття «внутрішньої людини», яка ототожнюється з «серцем». Дмитро Чижевський потрактував Сковородинський концепт «серця» як прикметну рису українського кордоцентризму. Адже слово «серце» у творах Г. С. Сковороди зринає 1146 разів, а прикметник «сердечний» – 106 разів. «Серце» в інтерпретації Сковороди – це ество особистості, а в людині він бачив серце чисте і нечисте, старе і нове, марнотне й вічне (Л. Ушкалов).

Серце є мірилом людини. І тільки пізнавши серце, пізнаєш її силу. Філософ виплекав поняття істинної людини, яка живе життям свого серця. Сковорода вважав абсурдною будь-яку філософію, не побудовану на серці. Вся велич світу вимірюється серцем кожної конкретної людини, і все на світі існує навколо серця. Сковорода не просто роздумує над проблемами духовності, а висуває ідею серця як центру внутрішнього світу людини.

Феномен Григорія Сковороди такий всеосяжний, як і цілий світ українського кордоцентризму. Культура в розумінні Сковороди – це «друге духовне» «народження людини» з духовного зародку в серці через пізнання, відкриття нею «заповітного священного в собі»: «Ось тобі друге народження й пряме створення».

Як ціннісно-сміслові дороговкази для поглиблення духовного потенціалу сучасної школи звучать слова Григорія Савича Сковороди про серце:

- ♦ *«Добра, тобто справжня людина, завжди виносить добре із доброго скар-бу серця»;*
- ♦ *«Коли хто немає нового серця, тому весь світ є старе лахміття»;*
- ♦ *«Не за обличчя судить, а за серце»;*
- ♦ *«Серце є центром усіх пізнавальних дій душі»;*
- ♦ *«Що може бути шкідливіше за людину, котра володіє знанням найсклад-ніших наук, але не має доброго серця»;*
- ♦ *«Головна мета життя людського, голова дія людських є дух людини, думки серця».*

У контексті викликів ХХІ століття «філософія серця» потребує нового розуміння, освоєння аксіології серця, духосфери і ноосфери глибшого усвідомлення шляхів подолання екзистенційного вакууму.

Для освіти головне поле битви – це серце молоді людини, дитини. Образно кажучи, серця дітей – це своєрідні висоти, які ні за будь-яких обставин віддавати не можна. *«Щоб людина серцем відчула іншу людину, – зазначав В. О. Сухомлинський, – автор безсмертної книги «Серце віддаю дітям», – так можна сформулювати важливе виховне завдання. Я прагнув так відточити у своїх вихованців чулість серця, щоб вони бачили почуття, переживання».*

Альфою і омегою української освіти є кордоцентризм, серцезнавство – джерело духовності, ейдетичності, що живиться віковичними педагогічними, біблійними традиціями, ґрунтується на багатогранній спадщині Григорія Сковороди, Памфіла Юркевича, Тараса Шевченка, Миколи Гоголя, Василя Сухомлинського.

Скажімо, «філософія серця» П. Юркевича – оригінальна система, в центрі якої знаходиться вчення про «серце» як основа душевного життя людини, символ внутрішнього світу людських переживань. Ідеї П. Д. Юркевича продовжують і розвивають погляди Г. С. Сковороди на «серце» як «дійсну людину в людині», осереддя людського духу, центр духовного життя.

У праці «Серце і його значення в духовному житті людини згідно з вченням слова Божого» філософ стверджує, що мислення не вичерпує всієї повноти духовного життя. Людина пізнає навколишній світ за допомогою розуму. Але пізнати красу і таємничість світу, «безкінечну повноту змісту» можна тільки серцем як центром усіх «пізнавальних дій». За П. Д. Юркевичем, розум – вершина, а серце – коріння духовного життя.

Філософ сформулював надзвичайно важливу для педагогічної науки і практики думку про те, що знання тільки тоді засвоюються людиною, коли вони зігріті її почуттями, переживаннями, «падуть на її серце».

З «серцем» Юркевич пов'язує унікальність, неповторність розвитку кожної людської особистості. Завдяки серцю уявлення, почуття і вчинки людини набувають особистісного спрямування й індивідуального забарвлення.

Не тільки людська індивідуальність, а й моральна діяльність визначається найтоншими порухами серця. «Серце» – основа діяльності душі й морального вчинку. Не може людина бути розумною без переконань і моральною без героїзму – готовою йти на зустріч усім тим силам, які стають на перешкоді її духовного і морального розвитку. В основі моральності лежить глибока емоційна природа людини, яка для філософа є найвищою силою.

«Філософія серця» П. Д. Юркевича напрочуд співзвучна з антропоцентризмом сучасної парадигми педагогічного мислення.

П. Юркевич всебічно розвиває ідеї «філософії серця» Григорія Сковороди який, «став першим теоретиком філософського кордоцентризму» (С. Ярмусь).

Шевченкова «Філософія серця», так само, як і «Філософія серця» Сковороди чи Юркевича, дуже тісно пов'язана з Біблією. У Біблії «серце» фігурує здебільшого в переносному смислі. Воно означає людську особистість в її цілісності, «зосередженні душі й руху». У серці перебувають мудрість і глупота, бажання й надії, фантазії і знання» (Л. Ушкалов). Окреслюючи стратегічні орієнтири інноваційного розвитку, освітянам важливо черпати ціннісні та моральні засади із духовної криниці Біблії, творчості Г. С. Сковороди, беручи активну участь у проекті «Ідемо за Сковородою».

Невичерпне джерело для педагогічної рефлексії міститься у книзі Шалви Амонашвілі «Без серця що зрозуміємо?» Знання без серця, – підкреслює Шалва Олександрович, – не окриляють людину, а обтяжують. Знання, які не пройшли через серце, стають злими, без добрих справ і помислів вони руйнують і вмертвляють все довкола....

Без Серця що скажемо?

Без Серця що прочитаємо?

Без Серця як жити будемо?

Світ твориться Серцем!

Світ впорядковується Серцем.

Світ освітлюється і зігрівається Серцем.

Спадщина великих предтеч Г. Сковороди, Т. Шевченка, П. Юркевича допомагає освітянам і в ХХІ столітті будувати Храм Серця на засадах духовності і моральності, оскільки серце – це скрижаль, на якому викарбовується моральний закон, це центр морального життя людини (П. Юркевич).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Калюжний А. Є. Філософія серця Г. Сковороди. *Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність* : зб. наук. пр. / Ін-т філософії Г. С. Сковороди [та ін.] ; [відп. ред. І. П. Стогній]. Київ : [б. в.], 2003. С. 642–659.
2. Кремень В. Г. Екзистенція «серця» як пролог філософії людиноцентризму. *Освіта і доля нації. Сковородинівська традиція і сучасна філософія освіти* : матеріали XIII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 28–29 верес. 2012 р. / Харків. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди, Ін-т вищої освіти АПН України ; [редкол.: М. Д. Култаєва (голова) та ін.]. Харків : ХНПУ, 2012. С. 5–16.
3. Тимошик М. Долучитися серцем до титана духу : до виходу в світ кн. В. Стадниченка «Садівник щастя: Сковорода як дзеркало України». *Культура і життя*. 2012. № 47. С. 13.
4. Хамітов Н., Крилова С. Памфіл Юркевич: серце і межі розуму. *Історія філософії : проблема людини та її меж* : навч. посіб. ; НАН України [та ін.] ; за ред. Н. Хамітова. Київ : Наук. думка, 2000. С. 195–197.

1.2. ДУХОВНА ХАРИЗМА ОСОБИСТОСТІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ У ВИМІРАХ ПРАВЕДНОСТІ

Сагач Галина Михайлівна, доктор педагогічних наук,
доктор теології, доктор філософії (Словацька Республіка),
професор КВНЗ «Одеської академії неперервної освіти»,
академік чотирьох Міжнародних академій,
лауреат премії імені Григорія Сковороди

Духовна харизма українського перворозуму Г. С. Сковороди має синкретичний характер: божественні генетичні дари Божі, успадковані через велику побожність рідного українського народу (у 18 столітті це, в основному, православні християни); через побожність родини Г.С. Сковороди, про яку дослідники пишуть не лише як дружну родину «малоземельного козака Савки Сковороди», але і як про Чорнухинського священника. Відомо, що українське козацтво було високорелігійним, православним й найбільше шанувало образ Пресвятої Богородиці Покрови (шанування 14 жовтня – День Козацтва).

Побожність, внутрішня атмосфера трансцендентного світу малого Гриця – потужне джерело його майбутньої божественної харизми християнського філософа, богослова, етика, подвижника Істини в Господі Ісусі Христі. Малий Гриць рано прилучився до божественних книг Святого Письма, від Бога мав чудовий голос, слух, таланти співака, композитора, музиканта, регента, був «допущений до святинь красних муз», але присвятив ці дари і мудрість служінню Богу і народу: співав на церковному кліросі, в хорі спудеїв Києво-Могилянської академії, складав канти, божественні піснеспіви, якими уславлював Господа Ісуса Христа, усе святе й побожне. Деякі його твори стали улюбленими народними піснями.

Від колиски й до могили Г. С. Сковорода був щирим християнином, великим мудрецем-богословом і просвітителем мас, які полюбили «дивного старчика» усім серцем: народ швидко освятив Григорія Сковороду у своєму серці. Християнська Церква займає у цьому питанні обережну позицію: по-різному оцінюючи його непросте життя «монаха в миру» й розмаїту творчість, до повного розуміння глибин і вершин якої ще, мабуть, не прийшов час, хоча вітчизняні й зарубіжні дослідження, особливо останніх 10–15 років, свідчать про безпрецедентне зростання суспільної, наукової уваги до генія – «пришельця» на Землю Г. С. Сковороду та його унікальний творчий доробок.

Слава Г. С. Сковороди знайшла свого обранця ще за його життя, але потужно зростає і по його відході у Вічність у 1794 р.: вона вражає світ своєю «геометричною прогресією», бо стосується феноменальної людини, яка втікала від слави, як від вогню! Злидений, усамітнений, дивакуватий «старчик» зростає до Вершин Небесних, як «пізнаний і непізнаний сфінкс» (Валерій Шевчук), «подвижник думки», «сіяч Істини» (Володимир Ерн).

Наші роздуми-розмисли ми присвятили божественній харизмі Г. С. Сковороди, українця, слов'янофіла, носія численних Божих дарів і позитивних «штампів-ярликів», деяких негативних від «язиковредія» заздрісників – «глагольників» українського перворозуму. Найпопулярнішими штампами відносно

Г. С. Сковорода були наступні: український Сократ, український Аристотель (Платон); народна мандрівна академія; мудрець; дивак; старчик; філософ серця; мандрівний філософ; український перворозум. Серед деяких спірних тверджень наведемо лише найістотніші: еретик; масон; хаотичний філософ; філософ без системи.

Г. С. Сковорода усе життя був, є, буде під божественним захистом Господа Ісуса Христа, усіх сакральних сил, як Божий обранець, як син Божий, Богоносець, Боговидець, Христоцентрист, як мудрий праведник, святий.

Розглянемо поняття «святий» у В.І. Даля, яке ґрунтовно розкривається у його словнику. Святий – досконалий; все, що стосується Божества, до істин віри, предмет вищого шанування, поклоніння нашого духовника, божественний, небесний.

Святий Дух, третя іпостась, яка виражає діяльність Божественну.

Про людину: непорочний і угодний Богу, першообраз людини.

Святі поділяються Церквою на лики, розряди: Святі Праотці, древні патріархи, давньозавітні праведники: Адам, Ной, Авраам та ін.

Пророки, усі давньозавітні, які возвіщали прихід Христа, а останній Предтеча, Хреститель.

Апостоли, крім 12-ти, ще сімдесят; Рівноапостольні: Марія Магдалина, Володимир Київський та ін.

Святителі, Святі Отці, пастирі й учителі; наступники апостолів та єпископи, мученики, страсотерпці та сповідники, вбиті за віру свою, інші з них великомученики, а якщо вони ще й були і пастирями, то священномученики, преподобні, більшою частиною пустельники, подвижники, які відреклися від світу, плотобивці, скитальці, у їхньому числі й верижники, сховинники, юродиві і блаженні, є й преподобні мученики. Постники й великопостники, які випробовували себе сухоядінням і голодом; милостиві й безсрібники, які роздавали усе мирське багатство («стягання») своє; самітники, які покладали на себе самотність; мовчальники, які приймали завіт німоти. Іншим дають звання чудотворців за чудеса, ними здійснені; Богоносців, які носили у серці своїм Бога; праведники, взагалі угодники Божі.

Інших чествують: славномучениками, багатостраждальними та ін.

Спробуємо підійти до харизми Г. С. Сковорода із цієї аргументованої позиції авторитетного світського наукового джерела, бо український геній так ніколи і не прийняв священницького сану, думається, з різних причин, однією з яких могла би бути його праведна «совість, як чистий кришталь», його велика відповідальність перед Богом за «сродну працю». Г. С. Сковорода свідомо обрав свій особливий шлях, бо був керований Святим Духом, мав душу «вселюдини», щедро передавав людям «ангельський хліб», мав містичний «шлюб із Біблією», (за Володимиром Ерном): вірну супутницю єврейську Біблію заповів покласти під голову в його могилу. Отже, поняття «святий» розкривається, як духовна, моральна непорочність, як чистий, досконалий. Стосовно людини – це непорочний і угодний Богу, першообраз людини.

Відносно Г. С. Сковорода у всіх його дослідників завжди вистачало аргументів, щоб адекватно вищеназваним характеристикам описувати святість серця Г. С. Сковорода, його духовно-моральну чистоту, непорочність, досконалисть, його угодність Богу.

Михайло Ковалинський, улюблений учень Г. С. Сковороди, у славнозвісній книзі «Життя Григорія Сковороди» називає його «мудрим» і «праведним». Ось цей знаменний фрагмент: «Поставлений між вічністю і часом, світлом і пільмою, істиною і брехнею, добром і злом, маючи переважне право вибирати істинне, добре, досконале і здійснюючи це на ділі, у всякому місці, бутті, стані, званні, ступені, є мудрий, є праведний». Не меншу цінність для духовних спадкоємців Г. Сковороди має надмогильний напис, який написав М. І. Ковалинський своєму улюбленому учителю.

Отже, праведністю М. І. Ковалинський називає масу чеснот Учителя Вічності Г. С. Сковороди, «пришельця», «мандрівника», народної академії.

Відомо з різних джерел, що Г. С. Сковорода жив ангельським, непорочним життям «монаха в миру», аскета: він не їв м'яса, усього скоромного, відмовився від вина та інших подібних напоїв, любив постувати, постійно упокорював свою плоть, мало їв, спав не більше 4-х годин, весь час молився, багато трудився духовно, морально, інтелектуально, як богослов, філософ, християнський письменник, просвітитель, учитель, співак, музикант.

Його божественна енергія, поліфункціональна діяльність були спрямовані на духовно-інтелектуальне вивищення рідного народу, зокрема, селян, з яких він вийшов на початку життя і до яких прийшов у кінці земного шляху: із села – в село, в рідну українську землю, а далі – в рідні Небеса. Царство Небесне рабу Божому Григорію! Моліться за нас, грішних!

Спробуємо порівняти духовну спорідненість натхненного генія Григорія Сковороди із Святими Праотцями, давньозавітними праведниками, такими, як Ной. Немає людини в християнській культурі, для якої Ной, Ноїв Ковчег не були б взірцем святості, богонатхненності, чистоти серця, яке було у постійному контакті з Богом. Він був Божим обранцем, слухняним і люблячим сином Божим, тому вірив Господу і цим урятував свою родину із худобою, усякою живністю, як ідеал виконання Божого Промислу й спасіння у Вічності. Святий Ной – твердиня християнства, але він не самотній у сузір'ї мудрих праведників.

Г. С. Сковорода усе своє життя закликав жити мудро й праведно, за Божими Заповідями у житті й творчості, чим побудував новий «Григоріїв Ковчег» духовно-морального й фізичного спасіння тих, хто живе цінностями християнства: вірою, надією, любов'ю, з яких любов – найвища, за святим апостолом Павлом. Не можна не помітити у Сковороди променів божественної місії пророків, які звіщали прохід Христа, часто терпіли великі муки й страждання. Мудре, пророческе слово Г. С. Сковороди полум'яніе пророчими енергіями Божественного знання у його творах, у його золотослові: «Кому менше в житті треба, той ближче усіх до неба»; «Цих смерть родить, а такої смерті кінець – пекло»; «Бо хто нечистий серцем, той не побачить Бога»;

Святі апостоли (дванадцять і сімдесят) – взірці служіння на Божій ниві сердець. Відомо, що Г. С. Сковорода особливо шанував святого апостола Павла, дуже добре знав його Послання, спирався на його мудрі думки у своїй творчості. Головне, що життя і творчість Г. С. Сковороди – це земний взірець апостольського служіння Господу на Божій ниві сердець сучасників і його нащадків. Хіба це не приклад святості, праведності?

Святителі, Святі Отці, пастирі й учителі – наступники святих апостолів, окраса християнства, бо своє життя присвятили Господові, служінню людям Божим даром Слова і Думки – усім своїм подвижницьким життям. Християнська педагогіка, духовне учительство Г. С. Сковороди – взірець його благословенної талановитості, любові до учнів, які відповідали йому своєю любов'ю, а, головне, стали творцями, покровителями, втілювачами його мрії: Харківського державного університету ім. Г. С. Сковороди. Не дивно, що у Харкові зародився Великий Проект «Сковорода – 300» (проф. І. Я. Гришин, В. Я. Стадниченко)

Преподобні – це найчастіше пустельники, подвижники, які відреклися від світу, вони плотобивці, скитальці – ці характеристики чітко вміщуються у феноменальну матрицю духовності Г. С. Сковороди, який свідомо обрав долю смиренного і злиденного мандрівного мудреця – аскета-подвижника, який жив і творив у Зеленій Келії Божого світу, зокрема, на пасіках, у полях, і любив усамітнитися у дупло великого дуба у Пан-Іванівці, він не мав родини, дружини, хатини, але серцем і мудрістю полонив наш світ, як сіяч зерен Істини, Божественного Знання. Преподобний Сковорода між землею і небом не має кордонів! Г. С. Сковорода – яскравий взірець милосердя, як безсрібник, який нічого не взяв у спадок від батьків, а в подальшому житті відзначався великою добротою серця, милосердям до бідних, знедолених, усе життя був безсрібником, не приймав гроші, подарунки, про що свідчать численні свідки. М. І. Ковалинський із тривогою в серці «замовк», коли в останню зустріч старий, немічний, хворий, але Сильний Духом Учитель відмовився від його щирих дарів, строго нагадавши про надію на Промисел Божий. А дорога в генія була вже останньою, в зиму, відхід у Вічність.

А ким був наш ноосферний геній і щасливець Г. С. Сковорода? Він усе життя служив Господу, був Його угодником і праведником із «совістю, як чистий кришталі».

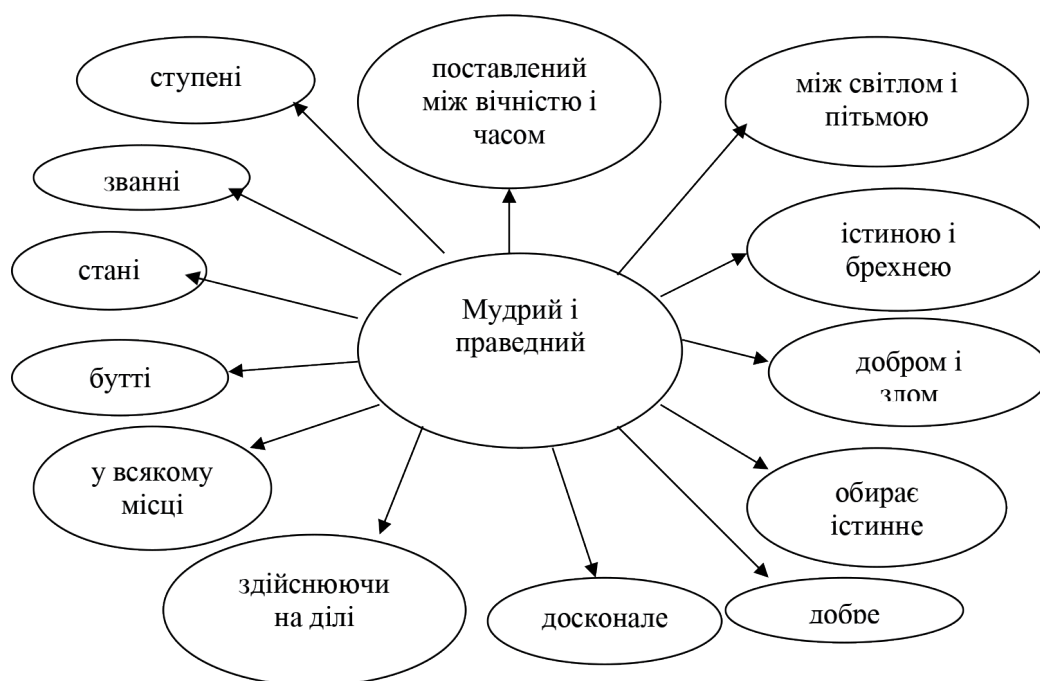

Рис. 1. Схема мудрості і праведності за М. І. Ковалинським

Рис. 2. Харизма Г. С. Сковороди за М. І. Ковалинським
(із надгробного напису)

Отже, ми можемо говорити, що харизма, духовний феномен Г. С. Сковороди – ідеал праведника з ознаками Богоносця, милостивого, Безсрібника, Постника, Святителя, Апостола, Пророка, мудрістю схожого на давньозавітного Праведника Ноя, натхненного Святим Духом, чистого серцем, морально непорочного, досконалого розумом, серцем, життям старця-мудреця – святого Української Православної Церкви. Можливо наші діти, внуки будуть свідками канонізації Григорія Савича Сковороди.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Владимир Даль. Толковый словарь живого великорусского языка, Т. 4. М., 1956. С. 161.
2. Сагач Г. М. Н. Ф. С. Грундтвиг и Г. С. Сковорода – ноосферные гении, вечно говорящие истину о жизни. *Таврійський вісник освіти*. 2011. № 2. С. 103–119.
3. Сагач Г. М. Благословенний Григорій Сковорода. К. : Ін-т генези життя і Всесвіту, 2013. 163 с.
4. Сагач Г. М. Геніальний Григорій Сковорода – феномен культури України і світу. *Діалог культур Україна – Греція: культурна політика XXI ст. в європейській перспективі* : матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (22–23 вересня 2016 року, м. Київ). К., 2016. С. 55–58.
5. Сагач Г. М. Духовна Сковородинізація України третього тисячоліття. Роздуми над новою книгою В. Стадниченка «Садівник щастя. Сковорода як дзеркало України». *Глаголь Добро*. Вип. 2. Миколаїв, 2014. С. 143–150.
6. Сагач Г. М., Кузьміч Т. О. Ave, Skovoroda! Ідемо за Сковородою. *Шкільна бібліотека*. 2015. № 8. С. 42–56.

1.3. СУЧАСНІ ВИМІРИ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Федорченко Тетяна Євгенівна, доктор педагогічних наук,
професор, головний науковий співробітник
лабораторії фізичного розвитку та здорового
способу життя Інституту проблем виховання
НАПН України

Григорій Савич Сковорода – найвидатніша постать у культурному й літературному житті України XVIII ст. Великий народний мислитель, просвітителю і письменник, він у своїх творах розвивав цілий комплекс ідей, актуальних для свого часу, виражав передові погляди українського громадянства. Його багатогранна філософська й літературна творчість – це остання ланка в перехідному періоді від давньої української літератури до нової.

Г. С. Сковорода залишив нащадкам феноменальну духовно-педагогічну спадщину, засновану на його особистому освітньо-виховному досвіді. Морально-світоглядні принципи власної педагогіки Г. Сковорода системно виклав у філософсько-педагогічних і поетичних творах. Педагогіка – єдина професія мислителя, якою він займався все життя. Г. Сковорода скрізь і повсякчас лишається істинним педагогом – моральним учителем для всіх поколінь і всіх верств українсько-го народу. Він був всебічно обдарованою людиною – філософом, письменником, педагогом, музикантом, знавцем античності й середньовіччя, володів кількома мовами – латинською, старогрецькою, старовірською, польською, німецькою, російською. Він постійно вчився, поглиблював свої знання, передаючи їх одно-часно іншим.

Феномен постаті Григорія Савича Сковороди – у дивовижному гармонійному поєднанні краси тілесної й духовної. У власному житті він сповідував виразні й тверді принципи: самопізнання і внутрішня відповідність волі Божій. Окрім того, філософ постійно наголошує, що людина має невичерпний духовний потенціал, який лише необхідно спрямувати у потрібне русло, на справи Божі: пізнання і творчість.

Для загальної освіти основним джерелом знань про феномен Сковороди та його практичне морально-світоглядне, природовідповідне, культуровідповідне вчення є середня школа, а для ґрунтовної освіти – вища школа. Духовний образ Сковороди, який формується у свідомості й пам'яті школярів та студентів, стає набутком цілого суспільства – дієвим чинником його самопізнання, моральної зрілості й культурно-соціального саморозвитку.

Вчення Г. Сковороди, його погляди на навчання і виховання є предметом досліджень багатьох дослідників. Педагогічна спадщина Г. Сковороди викликає зацікавленість не лише педагогів, але й філософів, істориків, краєзнавців.

Важливо зазначити, що Г. Сковорода вважав, що потрібно навчатися за допомогою природного виховання. Це була перша педагогічна ідея в Україні, яку висунув Г. Сковорода. Він стверджує, що природа – це найкращий вихователь, який потребує тільки одного, щоб природі не заважали проявитись. За допомогою

природного виховання вивчають рідну мову, яка від народження впливає на розвиток, мислення й мовлення дітей. Г. Сковорода пропонує виховувати у дітей помірність бажань, щоб фізична та розумова праця поєднувалась, що допоможе краще засвоювати матеріал, та принесе радість для душі та серця. Важливо, щоб батьки давали приклад своїм дітям, теж займалися фізичними вправами, ставали авторитетними, та надихали своїх дітей. Також він прагнув, щоб вчителі допомагали учням справлятися із поставленими завданнями, орієнтували їх на самостійне вивчення матеріалу, спонукали до постійного пошуку істини, осмислення моральних норм та їх дотримання, до духовного багатства. Крім того, Г. Сковорода закликав дбати про здоров'я. Іншим позитивним здобутком Г. Сковороди є заклик до вчителів розвивати в дитині свідому ініціативу, творче мислення, любов до знань, старанність та ретельність, прагнення добровільно вчитися. Г. Сковорода був переконаний у людському розумі, що він всемогутній, у неминучості торжества, справедливості. Поділяв погляди просвітителів, представників прогресивної педагогіки. Він вбачав в освіті засіб моральної перебудови світу, створення справедливого суспільства.

Ідеї Г. Сковороди широко використовуються у педагогіці сьогодення. Динамічний розвиток суспільства, знецінення моральних ідеалів та норм життя призвели до того, що сучасне підростаюче покоління уже не так прагне до навчання. Проте існують такі вчителі і батьки, які орієнтуючись на вчення Г. Сковороди, стимулюють учнів вчитися, чогось добиватися в житті. Методи природного виховання теж широко використовуються нині. Адже багато учнів більш сприймають інформацію на свіжому повітрі, або в музеях, тоді коли вони бачать, про що йдеться на власні очі. Використання ідеї фізичного виховання підростаючого покоління є запорукою міцного здоров'я учнів, без якого навчання не буде ефективним. Найбільшим внеском Г. Сковороди у педагогіку сьогодення можна вважати його теорію не лише розумового розвитку дитини, але передусім, морального виховання. Він вважав також, що школи мають бути рідномовними та доступними для навчання.

Одним із перших в історії педагогічної думки України Г. Сковорода висунув ідею всебічно розвиненої особистості. Тому в його творах знаходимо чимало слухних міркувань з приводу морального, трудового, фізичного, естетичного, розумового виховання. Щодо морального, то найважливішим, на думку Г. Сковороди, є формування в дитини чесності, скромності, справедливості, товариськості.

Не залишились поза увагою Г. Сковороди і такі питання, як виховання патріотизму, любові до свободи, оптимістичного світовідчуття. Мислитель правильно відзначав, що дії людини детерміновані постійними законами зовнішнього світу. Але ця детермінованість не фатальна. На відміну від інших живих істот особистість володіє свободою волі у визначенні лінії своєї поведінки під час вибору того чи того рішення.

За Сковородою, свобода дій людини залежить від ступеня пізнання нею своєї природи і законів зовнішнього світу. Лише пізнавши свою природу, вона може вільно спрямовувати власні зусилля на досягнення гуманних цілей, зробити життя змістовним і високоморальним.

У моральному вихованні важливо «навчити вдячності». Причому поняття «вдячність» тлумачив Г. Сковорода дуже широко. Невдячність вважав джерелом багатьох моральних вад суспільства.

Просвітителю неодноразово застерігав молодь від пияцтва, статевої розпусти, які підривають репутацію людини і, безперечно, шкодять її здоров'ю.

Цікавою є ідея Г. Сковороди про необхідність виховання в дітей уміння поєднувати особисті й громадські інтереси. За основу цього він брав особистий інтерес, але вважав, що усвідомлений кожною людиною особистий інтерес є передумовою поєднання інтересів окремої особи і суспільства. Істинне життя і щастя, на думку Г. Сковороди, значною мірою залежать від здатності людини сполучати особисте і громадське.

У багатьох творах Сковороди йдеться про виховання «благого серця». Під цим він розумів людину високих моральних якостей, а шлях до нього вбачав у розумовому вихованні, перекидаючи таким чином своєрідний і цілком логічний місток від морального до інтелектуального виховання. Можливо, правильніше буде навпаки – від інтелектуального до морального, бо сам Сковорода вважав, що високі моральні якості людини і добрі почуття та вчинки є результатом істинного знання. Аморальність деяких молодих людей філософ пояснював відсутністю істинних знань, тим, що в них не вироблені розумні норми поведінки, критичне ставлення до своїх вчинків.

Мабуть, суперечливою є думка Г. Сковороди про те, що знання породжують доброчесність та інші моральні якості, оскільки освіченість аж ніяк не тотожна моральності, хоч певний зв'язок між інтелектуальним та моральним вихованням, безперечно, існує. Знання, які перетворилися у стійкі переконання, зумовлюють моральну поведінку людини.

Заслугове на увагу застереження Г. Сковороди, що не втратило актуальності й нині: розумове виховання – це не нагромадження знань, його мета – навчити дітей самостійно мислити, робити самостійні висновки, застосовувати набуті знання в житті.

Одним із основних завдань педагога Г. Сковорода вважав виховання високоморальної людини. Він стверджував, що головне в житті – це серце. Саме тому «виховання серця», тобто моральне виховання, має бути в центрі уваги вчителів. Григорій Савич передусім вимагав учити дітей вдячності. Невдячна людина не може бути доброчесною і моральною, а тому треба виховувати так дитину, щоб вона могла згодом поєднувати свої особисті прагнення і бажання з інтересами інших доброчесних людей. Тільки тоді вона й буде щасливою.

Велику увагу приділяв просвітителю естетичному вихованню засобами музики, яка повинна бути обов'язковою складовою освіти. То ж не дивно, що сам Г. Сковорода все своє життя не розлучався з музичним інструментом, чергуючи свої бесіди і проповіді з грою на сопілці або співом. Дбаючи про естетичний розвиток учнів, він навчав їх гри на органі, флейті та сопілці, організовував на лоні природи заняття хору.

З творів Г. Сковороди постає образ учителя, принципами якого були любов і повага до особистості учня, гідність наставника, безкомпромісність, чесність, служіння добру. Вчитель повинен безперервно самовдосконалюватись, а для

цього він має бути нерозривно пов'язаним із народом, бо саме в народній педагогіці зможе знайти відповіді на корінні питання навчання і виховання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лутфуллін В. С. Григорій Савич Сковорода / 22 видатних українських педагоги : підручн. / А. М. Бойко, В. Д. Бардінова та ін.; під заг. ред. А. М. Бойко. К. : ВД «Професіонал», 2004. С. 12–36.
2. Педагогічні ідеї Г. С. Сковороди / За ред. Д. Г. Дзеверіна. К. : Знання, 1972. 264 с.
3. Рудь О. М. Погляди Григорія Сковороди на формування педагогічної майстерності вчителя. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання* : збірник наукових праць, № (1) 55 / Заг. редакція – проф. Матвієнко О. В., укладач – канд. пед. наук, доц. Кудіна В. В. К. : Вид. центр КНЛУ, 2017. 140 с. С. 3–6.
4. Стельмахович М. Г. Г. Сковорода і народна педагогіка. *Початкова школа*. №1. 1996. С. 46–50.

1.4. ФІЛОСОФІЯ СЕРЦЯ У ТВОРЧОСТІ Г. СКОВОРОДИ

Ковальчук Ганна Сергіївна, методист
Центру позашкільної роботи Святошинського району
м. Києва

«Чим ширша своєю діяльністю людина, – писав Павло Тичина, – тим дальше після її смерті шириться пам'ять про неї. Чим ясніший своєю моральністю і правдивіший голос творця, – тим чистішим і звучнішим стає цей голос з часом, у віках». Повною мірою ці слова можуть стосуватися Григорія Сковороди, якому наприкінці 2022 році виповниться 300 років з дня народження, проте голос його не стихає, а все дужчає.

Спадщина Г. С. Сковороди – багатогранна. Чільне місце у спадщині Григорія Сковороди посідає концепція філософії серця. Свою «філософію серця» Г. Сковорода розвиває передусім у працях: «Вхідні двері дохристиянської доброчинності», «Наркіс». У «Наркісі» Г. Сковорода акцентує увагу: «Знай себе, дивись себе. Будь у домі твого. Бережи себе. Чуєш! Бережи серце». В концепції «філософії серця» вкладені людинознавчі, етико-гуманістичні ідеї Сковороди.

Він стверджував, що головне в житті – це серце, бо воно є «корень, сонце, голова и царь человеку».

Філософ вживає поняття «серце» для характеристики духовного світу людини. Сутністю людини є не тіло, а серце. Він пише: «Сердце есть существом человеческим, а без него он чучело и инем есть... Без зерна орех ничто и ее есть, а без сердца человек». Серце це сукупність почуттів, бажань, прагнень. Людина стає людиною, народжується вдруге тоді, коли знаходить у собі свою сутність, раціонально ставиться до власного життя, прислухається до власного голосу розуму, що оберігає її від згубних вчинків.

У Г. Сковороди «філософія серця» розглядає людину як центр Всесвіту. Для Г. Сковороди зрозумілим було те, що в серці як символі міститься висока духовна цінність. Як орган сприйняття воно відрізняється і від розуму, і від свідомості людини, виступаючи зосередженням як свідомого, так і несвідомого, як душі, так і тіла й духу. Розкриваючи власну кордоцентричну концепцію, Г. Сковорода враховує національні ментальні риси та визнає «серце» дійсною основою існування людини. Поняття «серця» тлумачиться ним не лише як емоційна сфера, а й як символ духовного життя людини.

Філософ у понятті «серця» розмежує матеріальне і духовне начало, підкреслюючи те, що тільки духовне, внутрішнє, моральне вдосконалення приведе людину до щастя. З вченням про серце пов'язана етична концепція філософа, за якою серце є найважливішою моральною цінністю і основою щастя людини, яке можливе, коли серце «чисте» і «світле». Життя людини – це процес безперервного духовного розвитку, засобом якого є самопізнання. Лише вдивляючись у середину себе, в своє серце, людина стає здатною до такого самопізнання. Г. Сковорода, називає душу «серцем», яке є глибоким джерелом для пізнання як самої людини, так і людського світу, світу взаємин між людьми.

Сутність концепції Сковороди полягає в тому, що, розглядаючи людину як «мікрокосмос», він розділяє її на «внутрішню» та «зовнішню», ставлячи при цьому «чисте серце» в центр цієї «істинної», «внутрішньої» людини і навіть отожднюючи з ним. Проблема серця в його роботах нероздільно пов'язана з проблемою Богопізнання. Тому шлях пізнання свого серця – це шлях до осягнення трансцендентного. Через пізнання себе, людина пізнає Бога, тож любов до Бога – є любов до самого себе.

Серце – символ того, що називається душею, осередком людського в людині. Серце у Сковороди – це крапка, центр людської душі, яка не існує ніде в світі, але водночас воно є усюди, в усій людській істоті.

Григорій Сковорода у своїй концепції «Філософія серця» зазначав що: «Істиною людини є серце в людині, глибоке ж серце – одному лише Богу досяжне». У даному випадку, філософ спирався на Біблію, де серце означає душу і дух, шлях до вищої істини. За Сковородою, серце – це «безодня» людської душі, через яку відкривається божественна «безодня». Серце – це точка, центр, середина, індивідуальність, орієнтир людської душі, і воно ніде в просторі не існує, бо не має специфічного прояву, і водночас є повсюди, у всьому людському естві. Якщо тіло є символом людського духу, то серце є виявом всієї людини. Серце – це поняття, яке відображає людину в цілому.

Мандрівний філософ стверджував, що головне в житті – це серце, бо воно є «корень, сонце, голова и царь человеку». Саме тому «виховання серця», тобто моральне виховання має бути в центрі уваги сучасних освітян.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дубровіна К. О. «Філософія серця» в українській культурній традиції. *Філософський альманах*. 2006. № 52.
2. Мозговий Л. Серце як основа духовного життя людини у творчості Г. Сковороди та П. Юркевича. *Схід*. 2011. № 5 (112). С. 116–119.
3. Сковорода Г. Вірші. Пісні. Байки. Діалоги. Трактати. Притчі. Прозові переклади. Листи. К. : Наук. думка, 1983. 544 с.

1.5. ФІЛОСОФІЯ ЩАСТЯ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Кириченко Валентина Іванівна, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник; провідний науковий співробітник лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя Інституту проблем виховання НАПН України

Кожній людині хотілося б розгадати секрет щастя, віднайти відповіді на споконвічні питання: «Що таке щастя? Як його віднайти?» Думаю, важко уявити людину, яка, хоча б раз у житті, не ставила собі ці питання.

Хтось шукає відгадку в прикладах чужого успіху, хтось у власному життєвому досвіді, хтось – у трендових наративах на безмежних просторах соціальних мереж. А між тим у світі є людина, яка зрозуміла секрет щастя, світова науково-педагогічна спільнота досі черпає з його творів багато цікавого й корисного.

І хоча український мандрівий філософ Григорій Сковорода сформулював своє розуміння у далекому XVIII столітті, концепти з його творчого доробку наводять сучасні науковці й популярні письменники, а принципи досягнення щастя закладають у свої навчальні програми практикуючі модні коучі по усьому світу.

Вони вважають, що погляди українського мислителя здатні багато чого пояснити у сучасних пошуках гармонійного існування людини у соціумі. Можливо, настав час і нам також глибше замислитися над ними?

Творчий спадок Сковороди досліджувався цілою плеядою науковців, серед яких виокремлюють такі імена: Д. Багалій, Ю. Барабаш, Г. Верба, І. Гузар, В. Ерн, І. Іваньо, М. Кашуба, А. Пашук, Ф. Поліщук, Л. Ушкалов, М. Фіглевський, Д. Чижевський та ін., які дійшли висновку, що концепція щастя, посідала особливе місце у творчості Г. Сковороди [5, с. 54]. На це вказують різні аспекти: вона виглядає наріжним каменем організації особистісного буття, самореалізації та творчої діяльності людини, та й сам мислитель науку про людину та її щастя вважав найважливішою з усіх наук. Міркування щодо цієї проблематики у нього мають релігійно-філософський характер, вони невідривно пов'язані із зверненнями до Біблії та християнської традиції, а тому спираються на головні християнсько-світоглядні категорії: любов, віру, щастя, сумління та ін.

Власне поняття «щастя» складається у Сковороди на ґрунті об'єднання категоріальних сутностей любові та віри, які несуть у собі глибокий пізнавальний зміст, живлять душу людини, наповнюють її творчою енергією, підштовхують її на шлях дійсного щастя. Щастя всередині людини, воно міститься в нас самих, тому, розуміючи себе, ми віднаходимо душевний спокій. Сковорода стверджує: «Щастіє твоє внутр. <...> Узнать себе полно, познаться и задружить с собою, сей есть неотъемлемый мир, истинное щастіє и мудрость совершенная» [3, с. 372].

Антиподами любові та віри, протилежними за своєю дією на людину, у Сковороди є поняття суму, туги, нудьги, страху. Всі вони, на його думку, роблять душу людини приреченою на розслаблення, позбавляють її здоров'я, життєвої наснаги. Тому філософ наполягає на тому, що запорука здоров'я душі – її

радість, кураж. Таким чином, звертаючись до трактування Сковородою таких категорій, як любов, віра та їхніх антиподів, ми бачимо, що філософ намагається сконструювати життєвий простір людини не тільки за допомогою раціонально визначених філософських понять, а й за допомогою того, з чим повсякденно має справу людина і що водночас має для неї вирішальне значення.

Сковорода наполегливо підкреслює, що люди здебільшого вступають на легкий шлях видимості щастя, прагнуть насолоди і швидкого багатства, почестей та влади, отже, роблять величезну помилку і звертають на манівці. Вони отримують не щастя, а його сурогатний привід, який у кінцевому рахунку завжди перетворюється на прах. Він же навпаки стверджує, що не в насолодах щастя, а в чистоті серця, спокої сумління, в душевній рівновазі.

Григорій Савич називає щастя внутрішнім джерелом спокою, яке не має матеріальних відповідників, оскільки є духовною субстанцією. Найвище щастя міститься в глибинах нашої душі, досягаючи себе, ми знаходимо духовний мир, спокій; «воно скрізь і завжди з нами» в наших серцях, у любові до Бога, людей, природи, рідного краю. Він стверджує, що щастя – просте за змістом і за формою, тому досягне для усіх [4], а для його пізнання не обов'язково досягати складну філософську матерію чи прилучатися до кола обраних. Сковорода був упевнений, що тільки той, «хто має совість, як чистий кришталь» має шанс бути дійсно щасливим [5].

Ще раз наголосимо: щастя, за Сковородою, полягало у свободі (особистісній і соціальній), у виконанні улюбленої роботи, в спокійному сумлінні, у злагоді й доброті. Звідси, для того, щоб стати і бути щасливим, слід ліквідувати джерела нещастя. Необхідно викорчувати в собі скупість, любов до розкоші, честолюбство, долати духовні злидні, бо вони спотворюють правильне сприйняття світу, дбати про чистоту сумління. Мислитель стверджував: «Источником нещастія есть нам наше безсовістие: оно-то нас пленяет, представляет горкое сладким, а сладкое – горким» [3, с. 330].

Отже, зовсім не випадково метою людського життя філософ вбачає набуття вищих добродетелей, у досягненні яких людина не повинна окреслювати собі жодних меж. У своїх творах він закликав людей до того, щоб вони жили в гармонії, дбали про оточуючих людей, поважали один одного, приносили ще більше користі суспільству й чинили по сумлінню. Сковорода вважав, що суспільне благо буде в тій країні, де всі люди щасливі, де немає воєн, непорозумінь чи гноблення, де всі рівні й живуть у доброті один до одного: «Есть кто щастлив <...> будь добр ко всем...». [3, с. 372]

Ідеал Сковороди духовно багата людина, життя якої узгоджується із зовнішнім світом через «сродну працю», яка, на думку мислителя, є необхідною передумовою щастя. Мандрівний філософ вважав, що кожна людина має займатися лише тією працею, до якої вона має хист, талант. Тобто, людське щастя втілюється не тільки в духовних шуканнях чи сердечній радості, а й у спорідненій праці. Оскільки здібності людині дає Бог, то займатись їхньою реалізацією є заняття не тільки не шкідливе для суспільства, а таке, що приносить людині внутрішнє задоволення і душевний спокій. Тоді вона може відчувати себе по-справжньому щасливою, бо її діяльність збагачує людство й ошчасливорює її саму.

На підставі такого розуміння мислитель практикував відповідну життєдіяльність: сповідував простоту життя, розумну достатність, отримання задоволення від спілкування людини з природою. Сковорода виходив з необхідності озброїти людину засобами досягнення щасливого життя, яке, на його думку, базується на вимозі Епікура «живи за природою!». Недаремно його візуальне втілення мислитель бачив у образі зеленої верби над чистою водою [5, с. 58].

Основну увагу своїх пошуків Сковорода зосередив на проблемі досягнення людиною свого щастя. Він невтомно шукав ці шляхи і вірив, що людина зможе досягнути щастя, пізнаючи себе та самовдосконалюючись шляхом цілковитої перемоги духу й віднайдення душевного спокою. Для повноти щастя їй треба тільки зрозуміти, до чого кличе й веде її природа, тоді можна бути щасливою у всякому стані, на будь-якій посаді. А без цього людину не зроблять щасливою ані багатство, ані статус. «Ти хочеш бути щасливим? Не шукай щастя за морем... воно в тобі самому» [3, с.372]. Сам пошук щастя вже знаменує його початок.

Усе вищезазначене дає право резюмувати, що концепція щастя Григорія Сковороди не втратила своєї актуальності у сучасному світі, оскільки допомагає особистості віднайти свій справжній шлях і своє місце у складній системі суспільних взаємозв'язків та відносин, зорієнтуватись у ціннісно-смысловому універсумі культурного розмаїття, духовно збагатитись.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Будугай А. Взаємозв'язок понять щастя і свободи у філософських поглядах Григорія Сковороди та теософсько-езотеричній доктрині. 2021. URL <https://zounb.zp.ua/resource/zaporizkyu-kray/iz-dorobku-zaporizhciv/budugai/ls/vpshiuufpgstted>. Дата звернення 12.05.2021.
2. Сковорода Г. С. Сад пісень: вибрані твори. Київ: Веселка. 1972. 198 с.
3. Сковорода Г. С. Повне зібрання творів. У 2-х т. Київ: Наукова думка. 1973
4. Сковорода, Г. С. Розмова про істинне щастя / Пер. укр. мов., прим. В.О. Шевчука. Харків: Прапор. С. 3–12.
5. Харченко А.М. Ціннісні виміри концепту щастя у філософії Григорія Сковороди. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія : Філософські науки*, Т. 29 (68), 2018. №1, С. 54–60. URL : <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1071417.pdf>. Дата звернення 14.05.2021.

1.6. ІДЕЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ ПРО РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ

Безрук Катерина Олександрівна, методист ЦПР,
науковий співробітник, аспірантка Інституту
проблем виховання Інституту проблем виховання НАПН України

Важливим і доволі поширеним в Україні чинником, який суттєво впливає на розвиток молодого покоління, є проблема вибору між двома моделями життя: пасивного (коли за людину хтось робить вибір і приймає рішення, коли вона діє під впливом зовнішніх обставин) й активного (коли людина сама свідомо вирішує, як їй жити і діяти).

Вибравши першу модель життя, молоді люди ростуть пасивними споживачами суспільних благ, не здійснюючи для цього над собою будь-яких зусиль. Апатія, байдужість дедалі більше виявляються їх звичайним станом. В учнівській молоді не культивується позиція, за якої вона є господарем власних дій. В результаті цього у неї формується переконання, що відповідальність несуть інші люди.

Байдужість учнівської молоді до суспільних справ – це не лише великі втрати для суспільства загалом, а й для кожної особи, бо така ситуація позбавляє їх повноти життя, обмежує можливості особистісного зростання й самореалізації.

Прогноз соціально-економічного розвитку українського суспільства показує, що перед молоддю стоятимуть нові вимоги, які потребують володіння компетентностями, знаннями, вміннями, що відповідають викликам ХХІ століття. Насамперед це: здатність і готовність особистості до соціальної дії, соціальної активності та мобільності, набуття і виконання пов'язаних з ними соціальних ролей; здатність самостійно планувати свою діяльність; уміння самостійно приймати рішення і нести відповідальність за результати своєї діяльності; ініціативність; готовність до самоосвіти, вміння працювати з різними джерелами інформації; уміння працювати в команді, володіння корпоративною культурою; уміння дотримуватися здорового способу життя, включаючи культуру поведінки, харчування, особистої гігієни; здатність до самостійного аналізу життєвих реалій, прийняття відповідальних рішень; здатність до життєвого і професійного вибору; спроможність діяти в умовах перманентно змінюваного середовища.

Отже, необхідними є не лише готовність особистості до змін та участь у них, але й її здатність продукувати та впроваджувати зміни, управляти ними.

Г. С. Сковорода, вважаючи, що пізнання самого себе, є основою життя людини, тобто всього виховання, навчання, та освіти, а основною метою освіти ставив саме пізнання самого себе, що на сьогоднішній день є первинною ланкою формування Адекватної самооцінки, яка є фундаментом для формування активної, самостійної, ініціативної, креативної особистості майбутнього фахівця.

Задача педагога навчити учня побачити в собі «истиного человека», навчити пізнавати самого себе.

В процесі пізнання самого себе потрібно педагогу вчити учня бачити в самому собі гарне, добре, красиве, навчити позитивному відношенню до себе, навчити любити самого себе, а не бути закоханим в самого себе, не любитися собою, а вдивлятися в себе, розглядаючи.

Г. С. Сковорода висміював дворянсько-аристократичне виховання і протиставляв йому позитивний ідеал виховання, мета якого – **створення гармонійно розвиненої людини**.

В навчанні Сковорода признавав:

а) принцип свідомості, вважав, що треба учнів від зовнішнього обліку доводити до внутрішнього.

б) при застосуванні принципу наочності треба вчити учнів переходити від зовнішнього до внутрішнього, розуміючи причинно-наслідкові дії.

в) принцип послідовності та систематичності. Навчання повинно мати систему, яка спирається на план як одного заняття, так і всіх.

У вихованні на перше місце Сковорода ставив виховання доброти, милосердя, ширості, відвертості, людяності, гуманності.

Сковорода відстоював **принцип свідомого засвоєння знань**.

Тільки тоді знання стають міцними й цінними, коли знаходять своє практичне застосування; як дидакт, він активно виступав проти схоластичного навчання, рішуче засуджуючи «зубрячку».

Г. С. Сковорода психологічно дуже тонко зауважив, що без здивування нема творчого пошуку – *«Шукати й дивуватися означає те ж саме»*.

Подив має бути супутником учня в навчанні, без нього нема творчості. Тільки емоційно підтримані знання формують цілісну особистість. Це дуже важливий момент у особистісно-зорієнтованому навчанні.

Основними методами в навчанні Григорій Сковорода виділяв:

А) розповідь, бесіду, диспут, лекцію, роботу з книгою.

Б) наочні: ілюстрація, демонстрація, спостереження.

В) практичні методи:

У цьому контексті важливу роль відіграє виховання, метою якого є створення умов для розкриття, розвитку та реалізації соціального, творчого і лідерського потенціалу дітей та молоді, здобуття ними досвіду конструктивної соціальної дії.

Доцільно організований за змістом і формою освітній процес містить у собі потужний виховний потенціал: розвиває самодіяльність та ініціативу дітей, мотиви самовизначення, вдосконалює вміння керуватися свідомо поставленою метою, забезпечує можливість самостійно приймати рішення і поводитись на їх основі, культивує в учнівській молоді позицію, за якої вона є господарем власних дій, вчить конструктивно впливати на довкілля та себе самого (почуватись активним суб'єктом життєдіяльності, не задовольнятися пасивною роллю стороннього спостерігача та споживача активності інших, об'єкту впливів дорослих та однолітків), вводить особистість у світ лідерства, формує соціальні мотиви поведінки, ціннісні орієнтації на суспільну активність, розширює сферу соціального спілкування.

Отже, Г. С. Сковорода та його погляди актуальні й на сьогодні, він вважав, що *«людина народжується для щастя і основне завдання педагога – не зашкодити вільному її розвитку відповідно до нахилів і здібностей, даних природою»* (Основа розвивального навчання сучасності).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Боченко О. В. Основні ідеї виховання та навчання в творах Григорія Сковороди. *Наукові записки кафедри педагогіки*. Випуск XXXVI Харків. 2014. С. 65–69.
2. Внукова І. П., Роман Н. М. Загальноосвітні ідеї виховання та навчання в творах Г. С. Сковороди. *Педагогіка та психологія* : зб. наук. пр. / Харків. держ. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди ; [за заг. ред. І. Ф. Прокопенка, В. І. Лозової]. Харків : ХДПУ, 1998. Вип. 6. С. 49–53.
3. Григорова Л. С. Використання педагогічних ідей Г. С. Сковороди у вихованні обдарованих дітей. *Освіта і доля нації. Сковородинівська традиція і сучасна філософія освіти* : матеріали XIII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 28–29 верес. 2012 р. / Харків. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди, Ін-т вищої освіти АПН України ; [редкол.: М. Д. Култаєва (голова) та ін.]. Харків : ХНПУ, 2012. С. 87–88.
4. Наш першорозум: вивчення творчості Г. Сковороди в школах, ліцеях, гімназіях, коледжах : метод. посіб. / ДВНЗ «Переяслав-Хмельниц. держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди» [та ін.] ; [за заг. ред. Г. Л. Токмань, М. П. Корпанюка ; відп. ред. В. П. Коцур]. Переяслав-Хмельницький : ФОП О. М. Лукашевич, 2012. 419 с.

1.7. ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ Г. С. СКОВОРОДИ ПРО САМОПІЗНАННЯ

Панченко Світлана Віталіївна, вчитель-методист укр. мови та літератури середньої загальноосвітньої школи №279 ім. П. Григоренка м. Київ

*Бути щасливим – це значить пізнати, знайти себе.
Г. Сковорода*

Основою педагогічних ідей Г. С. Сковороди щодо розвитку особистості є концептуальна складова – самопізнання. «Узнай себе», «разуметь себе самага» – це ідея багатьох творів філософа. Він вважав, що природа кожної людини є, безумовно, добра, що в ній завжди криються великі творчі сили й можливості. І завдання педагога їх розпізнати, плекати, як садівник плекає рослину, сприяти розвитку закладених у ній здібностей. У самопізнанні, на думку філософа, полягає сенс людського життя, самопізнання потрібно для з'ясування своєї «сродності».

Пізнати себе – за Г. Сковородою – це передусім пізнати свою природу, збагнути вроджену життєву програму своєї душі, а через себе пізнати свій народ, усвідомити своє місце в Природі, Kulturі, Світі та власною волею здійснити свою життєву програму.

Свої педагогічні погляди Г. Сковорода виклав у діалогах, віршах, байках, притчах, листах. Проблема розвитку самопізнання, виховання особистості присвячено притчі «Благородний Еродій», «Наркіс. Розмова про те: пізнай себе», «Убогий Жайворонок», «Байки Харківські».

Визначальними в системі його педагогічних поглядів є ідеї демократизму, гуманізму та патріотизму. Ідеал людяності був метою всього його життя, а також і метою виховання. Г. Сковорода зазначав, що у вихованні треба зважати на природу дітей, їхні нахили, інтереси, обдаровання. На його думку, мета виховання полягає у підготовці вільної людини, гармонійно розвиненої, щасливої, корисної для суспільства, людини, здатної жити і боротися. Особливу роль у розвитку особистості Г. Сковорода відводив формуванню таких моральних якостей: любов до вітчизни і праці, людяність, дружба, правдивість, чесність, скромність, сила волі, почуття гідності.

Згідно із вченням Г. Сковороди, сутність людини становить не її тілесна, зовнішня, а невидима духовна природа, яку він називає внутрішньою людиною. Справжньою метою освіти філософ вважав формування духовної людини. Весь освітній процес має спрямовуватись на те, щоб допомогти учневі віднайти себе, свою сутність «внутрішньої людини», сприяти досягненню учнем вершин самопізнання.

Важливим аспектом самопізнання, за Г. Сковородою, є розуміння сенсу життя і досягнення щастя. На шляху до щастя людини Григорій Савич бачив єдиний спосіб самопізнання – працю. Він вважав, що ідеал суспільства, де кожний реалізує свої природні обдаровання у «сродній» праці і дістає насолоду від цього, можна досягти за допомогою освіти, самопізнання. Звідси проголошення самопізнання універсальним засобом моральної перебудови світу.

За вченням Г. Сковороди, на кожному етапі життя індивід повинен ставати кращим. Процес самопізнання, самоосвіти і самовиховання продовжується усе життя, незалежно від досягненого рівня. Г. Сковорода спонукав до постійної саморефлексії. Кожна людина має можливість не тільки реалізувати себе як особистість і принести плоди на своїй ділянці діяльності, але і несе відповідальність за функціонування всього суспільства.

Одним із перших в історії педагогічної думки України Г. Сковорода висунув ідею всебічно розвиненої особистості.

Фізичне здоров'я, життєрадісність філософ вважав ознакою невраженої моральними вадами душі. Він стверджував: «...веселість – це здоров'я гармонійної душі». Важливим є формування чесності, скромності, товариськості. Дружба – важливий фактор у моральному вдосконаленні людини. «Друг – це наше друге я», – стверджував філософ і був впевнений, що людина, в якій є друзі, – найщасливіша.

Г. Сковорода відзначав великий вплив музики на людину: «Музика – велике врачество во скорбах, утеха же в печали і забава в щастии...».

Якщо говорити про виховання працею, то саме у праці філософ вбачав той фактор, який може вплинути кардинально на виховання моральних почуттів, сильного характеру, сили волі. Звичайно, просвітителю мав на увазі «сродну працю», бо «сродность трудолюбием утверждается».

Щодо інтелектуальної праці, то, на думку Г. Сковороди, розум ніколи не залишиться бездіяльним, тому, якщо розум не буде мати чогось доброго, то звернеться до поганого. А вирішальну роль у навчанні та вихованні належить школі. Розумове виховання – це не просто нагромадження знань. А уміння дітей самостійно мислити, робити висновки, застосовувати набуті знання в житті.

Ідеї самопізнання, розвитку, виховання особистості, за Г. Сковородою, є багатоконпонентними:

- ♦ розвиток особистості забезпечує пізнання світу;
- ♦ розвиток особистості в інтелектуальному й морально-духовному плані спричиняє її творче самовиявлення й творення культури;
- ♦ розвиток особистості забезпечує людині осягнення сенсу свого буття, отже, досягнення щастя.

Ці складові є ключовими. В них ми вбачаємо праксеологічні основи освітньо-педагогічного процесу сьогодення. Важливі думки, які Григорій Сковорода вкладав у свої ідеї, є актуальними й зараз для сучасних педагогів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дяченко К. А. Самопізнання як інтуїтивне осягнення реальності у філософській спадщині Г. С. Сковороди. *Освіта і доля нації. Сковородинівська традиція і сучасна філософія освіти* : матеріали XIII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 28–29 верес. 2012 р. / Харків. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди, Ін-т вищої освіти АПН України ; [редкол.: М. Д. Култаєва (голова) та ін.]. Харків : ХНПУ, 2012. С. 105–107.

2. Кривуля Т. Г. С. Сковорода: самопізнання як шлях до духовного зростання. *Григорій Сковорода в українській і світовій культурі* : зб. матеріалів ІІ студ. Сковородинівських читань 9 листоп. 2007 р. / Упр. культури і туризму Харків. обл. держ. адміністрації, Обл. комунальний заклад «Літ.-меморіал. музей Г. С. Сковороди» ; [відп. ред. Н. І. Мицай]. Сковородинівка :[б. в.], 2007. С. 32–34.
3. Рибалко Л. С. Г. Сковорода про самопізнання як складову самореалізації особистості. *Г. С. Сковорода і духовне оновлення українського суспільства* : матеріали наук.-практ. конф. / Харків. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди ;[за заг. ред. В. А. Лозової, Л. А. Штефан. Харків : ХНПУ, 2005. С. 84–88.

1.8. ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА ПРО РОДИННЕ ВИХОВАННЯ

Спіжєва Тетяна Луківна, вчитель вищої категорії,
вчитель-методист суспільствознавчих дисциплін
спеціальної школи-інтернату № 15

Сім'я – це виховна інституція, якої не омине жодна людина у своєму житті. Саме в ній дитина розвивається фізично, духовно, інтелектуально і, зрештою, формується як індивід, особистість.

Родина – то той вузол, яким сполучаються люди у суспільстві. Саме в родині під керівництвом батьків та інших родичів дитина пізнає світ, що її оточує, тут проходить її громадянське становлення. Формується світогляд, естетичні смаки, мораль, ставлення до праці.

Нажаль, інститут батьківства в Україні знаходиться в критичному стані. Про це свідчать наступні факти і статистичні дані:

- ◆ близько 10% дітей виховуються і формуються під впливом відповідальних та ефективних батьків;
- ◆ близько 25% дітей зростають в проблемних сім'ях (батьки живуть подвійною мораллю і стандартами, між ними не має любові, підтримки, поваги, тощо, проблеми алкоголю і наркотиків, ігрові та комп'ютерні залежності, тощо);
- ◆ понад 55% дітей ростуть і виховуються без участі рідного тата;
- ◆ близько 10 % дітей ростуть без участі батьків (1% сироти, а інші за наявності мами не мають ніякого позитивного впливу від її присутності у їхньому житті).

Лише близько 10% підлітків у віці 15 – 16 років засвідчують про авторитет рідного батька у їхньому житті.

І це лише декілька фактів з безлічі негативних проявів неефективного і безвідповідального батьківства.

Отже, нагальною є проблема покращення такої ситуації в сфері батьківства, перегляд виховної місії сучасних батьків.

Корисні поради з цього приводу знаходимо в педагогічній спадщині Г. С. Сковороди.

На думку мислителя, успіх виховання залежить від дотримання й виконання сім'єю, батьками, вчителями таких трьох умов: *«благо народити, зберегти... молоді здоров'я, навчити вдячності»*. Ось ця триєдина наука вдячності і є не чим іншим як морально-духовним вихованням.

Г. С. Сковорода вимагав від батьків серйозного, глибоко-морального ставлення до виховання дитини, цнотливого, порядного життя у родині, усвідомлення своєї відповідальності перед дітьми. Він справедливо ставив успішне виховання у залежність від умов життя і моральності батьків.

«Благо народити» – Г. С. Сковорода піклується про майбутнє здорове як тілом так і духом потомство. Тому перший період виховання починається з зародження. Сковорода ставить наступні вимоги до цього періоду: Передусім – здоров'я батьків; перед зародженням дітей не можна бути чимось збудженим, знервованим

або п'яним; жінка після зародження повинна уникати суперечок, нервових потрясінь, у труді, в тихій безстрашності має вести цей період життя.

Проблемі морально-духовних якостей батьків Г. С. Сковорода надавав особливого значення. На його думку, батьки повинні бути гуманними, працьовитими, чесними, товариськими й постійно займатися вихованням своїх дітей, не перекладаючи цей обов'язок на інших. Батьки не мають права обмежуючи свої обов'язки лише тим, щоб нагодувати дитину. Г. С. Сковорода зазначав, що від цього *«безобразится отеческая должность»*. З огляду на це варто зауважити, що Г. С. Сковорода стоїть на засадах народної педагогіки, у межах якої батьки розглядаються як перші й найважливіші вихователі дитини. Гуманізм батьків проявляється в тому, що вони розуміють, що дитина є часткою природи, що її виховання не можна зводити до обмеження будь-якими кордонами, нормами і керівними настановами. Їм необхідно, постійно спостерігаючи за нею, усвідомити, до чого в дитини проявляються з раннього віку нахили, щоб зрозуміти, чи *«тень хлебопашца в нем»*, чи *«апетит к воинствованию»*. Це необхідно, вважає Г. С. Сковорода, аби на основі пізнання природних нахилів дитини, навчити її відповідному ремеслу, оскільки не варто навчатися того, *«к чему не рожден»*, не можна входити в *«неспоріднену стать»* і займати посаду у житті *«природе противную»*.

Варто зауважити, що, розмірковуючи про сімейне виховання, Г. С. Сковорода обґрунтовує положення про *«благое сердце»*. Уся система батьківського виховання повинна бути спрямована на виховання *«благого серця»*, яке обов'язково проявиться у *«благодарності»*. Крім того, він наголошує на тому, що діти повинні самі проявити активність у своєму житті: *«Отец мой родил мне крила, а я сам научился летать. Он вродил мне благое сердце, а я же самовольно навикаю»*.

Отже, погляди Г. С. Сковороди з питань сімейного виховання мають стати змістом сучасної роботи з батьками, використовуватися на повну потужність.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алтухов В. А. Г. С. Сковорода про сімейне виховання. *Г. С. Сковорода і духовне оновлення українського суспільства* : матеріали наук.-практ. конф. / Харків. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди ; [за заг. ред. В. А. Лозової, Л. А. Штефан]. Харків : ХНПУ, 2005. С. 51–54.
2. Говорун А. В. Питання родинного виховання у творчості Г. С. Сковороди. *Проблеми вивчення наукової і художньої спадщини Г. С. Сковороди* : тези доп. Респ. наук. конф., присвяченої 270-річчю з дня народження укр. поета і філософа 71 / Харків. держ. пед. ін-т імені Г. С. Сковороди ; відп. ред. В. Д. Тимченко. Харків : ХДПІ, 1992. С. 58–59.
3. Постовий В. Родинне виховання в педагогічній філософії Г. Сковороди. *Переяславські Сковородинівські студії*. Випуск 1, 2011. С. 310–314.
4. Швецова І. В., Використання ідей Г. Сковороди у вихованні поваги до людини. *Наукові записки*. Серія «Психологія і педагогіка». Випуск 21. Херсон : Херсонський державний університет, 2012. С. 179–184.

1.9. ПЕДАГОГ У ФІЛОСОФСЬКИХ РЕФЛЕКСІЯХ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Кучинська Надія Миколаївна, керівник гуртка-методист Центру позашкільної роботи Святошинського району м. Києва

Григорій Савич Сковорода безумовно є одним з найвидатніших українців. Це людина проникливого розуму, глибинного характеру, світлого серця. Людина, саме життя якої було оригінальним творінням. Він мав безліч талантів.

Освіченість його – надзвичайна! Навчався в Києво-Могилянській академії, яка на той час давала дуже потужну освіту. Закінчив класи: піїтики, філософії, риторики і богослов'я, вивчив старогрецьку та новогрецьку, латинську, німецьку, польську мови. Крім того відвідував лекції під час подорожі Європою в університетах Угорщини, Австрії, Словаччини, спілкувався з вченими. Він увібрав у своє ество філософську культуру людства. Крім того створив власну філософську систему ідей, що стали передовими на той час і залишаються актуальними і сьогодні.

Повернувшись до України після подорожей Європою, Г. С. Сковорода розпочав свою педагогічну діяльність в Переяславській семінарії, викладав поетику. Згодом перейшов до Харківського гуманітарного колегіуму де пропрацював 10 років (1759–1769). Був талановитим викладачем, ним захоплювалися його учні. За відмову постригтися в ченці і отримати високий церковний сан його звільнили. Деякий час мав приватну викладацьку практику.

Згодом припинив будь яку службову чи викладацьку діяльність. Понад чверть століття, аж до самої смерті Григорій Савич мандрував містами і селами лівобережної України, проповідуючи свої ідеї, пишучи свої філософські твори, спілкуючись з людьми. Був по всяк час веселий, бадьорий, стриманий, усім задоволений, охочий до слова, шанобливий до людей будь якого стану. Відвідував хворих, втішав сумних, ділив останнє з убогими, вибирав і любив друзів за їхнє серце, був побожним без марновірства, але в його торбі завжди лежала Біблія і флейта. Відмовлявся від будь яких запрошень на посади.

«Я не покину Батьківщини. Мені моя сопілка і вівця дорожча царського вінця», – гордо заявив він на запрошення Катерини II.

«Досить і вас – стовпів неотесаних», – відповідав на запрошення викладати.

У формуванні поглядів Г. Сковороди на особистість учителя і зміст діяльності значну роль відіграли професори й викладачі Києво-Могилянської академії – Г. Кониський, С. Тодорський, В. Лашевський. Як високоосвідчена людина, Григорій Савич був обізнаний з трактуванням призначення вчителя в античні часи, в епоху Відродження й Просвітительства і спирався на найпередовіші тогочасні ідеї. Зрештою, величезне значення мав і власний викладацький досвід. Усе це дало змогу філософові зробити свої узагальнення про місце і призначення вчителя в суспільстві. Свої педагогічні погляди Г. Сковорода виклав у діалогах, віршах, байках, притчах, листах.

Педагогічні погляди мислителя розкриті у творах:

- ♦ Притчі «Благородний Еродій»
- ♦ Вірші «Убогий Жайворонок»

- ◆ Збірці творів «Сад божественних пісень»
- ◆ Збірці творів «Байки Харківські»

Головна педагогічна ідея Г. Сковороди – трудове виховання за принципом «спорідненості». Він відстоював принцип свідомого засвоєння знань і вважав, що тільки тоді знання стають міцними й цінними, коли знаходять своє практичне застосування. Він рішуче засуджував «зубрячку».

Головний педагогічний принцип Григорія Сковороди – розвиток природних здібностей людини.

Учителя Григорій Савич порівнював з дбайливим садівником, який активно втручаючись в природній хід розвитку вихованця, веде його наперед визнаним шляхом. *«Клубок сам собою покотиться згори, забери лише камінь, що лежить на перепоні. Не вчи його котитися, а лише допомагай. Не вчи яблуню родити яблука: вже сама природа її навчила. Загороди її лише від свиней, зріж будяки, почисть гусінь...»*. Природа *«е всенародна та істинна вчителька»*.

Та це не означає, що процес виховання відбувається стихійно, сам по собі. Ролі педагогічної науки і педагога Сковорода надає важливого значення. Навчання і виховання має бути ненав'язливим, тактовним але послідовним і системним. Завдання педагога полягає передусім в тому, щоб розпізнати в кожному учневі творчі сили й здібності, закладені природою і відповідно розвинути їх. Для того, щоб педагог міг впоратися з цим завданням, він сам повинен мати «спорідненість» до педагогічної діяльності. Бо праця вчителя лише тоді буде успішною, коли вона для нього є джерелом радості, щастя і насолоди.

У вимогах до вчителя Сковорода пише, що вчитель повинен:

- ◆ мати добру освіту та вчитися все життя:

Хто бажає навчати інших мудрості життя, повинен сам довго навчатися, мати моральний авторитет вчителя, вміти поєднувати слово і діло – наголошував Григорій Савич, *«кожна людина повинна опанувати широке коло знань, перетворити їх в «сік і кров», навчитись користуватися ними», «Учись собирать расточение мыслей творца и обращать их внутрь себя»*.

- ◆ знайти природні задатки в учневі і звернути його увагу на них, бо щастям для людини є сродна праця: *«справжнє щастя людини не в багатстві, славі й чинах, а в душевному спокої й «сродній праці»*,

«Що гірше, ніж купатися в достатку і смертельно каратися без природженого діла»,

«Отнять от души призвание, значит лишит ее жизненности».

- ◆ любити і учнів, і науку, і книгу: *«хіба не любов усе єднає, будує, творить, подібно до того, як ворожість руйнує?»*

Учительське щастя за Г. С. Сковородою, полягає в щирій любові до дітей: *«Начало всему и вкус есть любовь. Как пища, так и наука не действительна от нелюбимого»*. Учитель повинен любити науку і прищеплювати цю любов учням. Тут доречно сказати, яку велику роль у спілкуванні з учнями та їх навчанні Г. Сковорода відводив слову. Добре слово на думку філософа сіє в серці вихованця любов, радість і мир, зле слово *«розливає жовч»*, зміїну отруту, мучить душу. Сам Григорій Савич був чудовим майстром слова, умів логічно й дієво переконувати, про що яскраво свідчить його листування з друзями. Філософ-педагог

вважав запорукою успіху вчителя вміння давати правильні настанови, рекомендував проводити бесіди-роздуми, особливо на моральні теми.

- ♦ враховувати вікові та індивідуальні особливості учнів:

Сковорода визнавав принцип природовідповідності як основний у вихованні та навчанні. Він вважав, що найкращий вчитель – природа: *«Усяка справа має успіх, коли їй сприяє природа»*.

- ♦ бути добрим, справедливим:

«Добра, тобто справжня людина, завжди виносить добре із доброго скарбу серця»,

«Добре серце – те саме, що невичерпне джерело, яке завжди точить чисті струмені, тобто думки, котрі, в свою чергу, є сім'ям добрих справ».

Природу людини, на думку Григорія Савича, характеризує не стільки її розум, скільки *«благое серце»*, *«добра воля»*, тобто схильність до здійснення добрих вчинків.

- ♦ допомагати в саморозвитку дитини, створенні умов для цього:

На відміну від західноєвропейських педагогів-просвітителів (зокрема Ж. Ж. Руссо) український філософ наголошував не на пасивно-споглядацькій ролі вчителя, а на необхідності педагогічного керівництва процесом самовиявлення натури дитини, тобто наділяв наставника роллю її провідника на шляху самовдосконалення. Він вважав, що основне завдання вчителя – навчити людей самопізнання, розкрити їм очі на світ, допомагати виявляти й розвивати природні здібності.

«Весьма немалое дело узнать себя».

«Життєвий успіх людини залежить не стільки від її різнобічних здібностей і талантів, скільки від її ставлення до інших людей, від працьовитості, доброчесності, сумлінності, вміння володіти собою, спілкуватися».

Сковорода був проти насилля над учнем: *«виховання витікає з природи, яка вливає в серце насіння благої волі, без перешкод зростим, самовільно і доброохотно робимо все те, що свято і завгодно є перед Богом і людьми»*,

- ♦ зміцнювати впевненість учня у своїх силах:

Навчити бути собою, повірити у власні сили, побачити можливості, які є, і використати їх.

«Хто соромиться визнати недоліки свої, той з часом безсоромно виправдуватиме своє невігластво, яке є найбільшою вадою».

- ♦ щиро радіти успіхам учнів: *«Бери вершину і матимеш середину»*:

Варто прагнути вершини, щоб здобути середину. І це теж успіх. Григорій Савич визнавав правило *«золотої мірноти»* – посередині, без крайнощів.

- ♦ використовувати метод заохочення:

«Треба всіляко розвивати у молоді бажання вчитися, ініціативу, самостійність, наполегливість в опануванні знань». Тільки від самої людини залежить, ким вона стане. Можна народитися генієм і не стати ним без наполегливої праці.

- ♦ бути другом, який завжди застереже від лиха, другом, який не повинен бути грубим і неприємним: вчитель має бути доброзичливим і не принижувати гідність учня, навіть, якщо учень не надто успішний. Підтримка важлива.

«Немає нічого небезпечнішого ніж підступний ворог, але немає нічого отруйнішого від удаваного друга»

«Своєчасна похвала личить другові не менше, ніж осуд». Друг має бути щирим.

♦ бути вимогливим:

«Не той дурний, хто не знає (ще такий, котрий усе знає, не народився), але той, хто знати не хоче». Помилки варто виправляти: *«Найкраща помилка та, яку допускають при навчанні».*

♦ відвертим: *«Як ліки не завжди приємні, так і істина буває сувора».*

Педагогічні пріоритети Григорія Савича Сковороди, а, отже, і педагогічна мета – навчати людину самопізнанню, рефлексії, адекватному сприйняттю світу і себе в ньому, а також постійному набуттю нових знань і самовдосконаленню, тобто саморозвитку, залишаються актуальними і в наш час.

«Хто помірно, але постійно вивчає предмети (...), тому навчання – не труд, а втіха. Хто думає про науку, той любить її, а хто її любить, той ніколи не перестає учитися, хоча б зовні він і здавався бездіяльним».

Григорій Савич прожив своє життя за покликом серця, залишаючись вільним від земних спокус. Педагогіка була єдиною професією мислителя, якою він займався все життя. Для сучасних закладів освіти, а, отже, і для педагогів його творчість є основним джерелом знань.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Беззабарна А. В. Проблема виховання у притчі «Благодарний Еродій». *Вітчизняні педагоги у світлі підготовки сучасного вчителя* : матеріали наук.-практ. конф. асп. і студ. / Харків. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди ; [редкол.: Л. А. Штефан (гол. ред.). Харків : [б. в.], 2017. С. 8–12.
2. Боченко О.В. Основні ідеї виховання та навчання в творах Григорія Сковороди. *Наукові записки кафедри педагогіки*. Випуск XXXVI Харків. 2014. С. 65–69.
3. Наш першорозум: вивчення творчості Г. Сковороди в школах, ліцеях, гімназіях, коледжах : метод. посіб. / ДВНЗ «Переяслав-Хмельницьк. держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди» [та ін.] ; [за заг. ред. Г. Л. Токмань, М. П. Корпанюка ; відп. ред. В. П. Коцур]. ПереяславХмельницький : ФОП О. М. Лукашевич, 2012. 419 с.

1.10. ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА СКОВОРОДИ ЯК ДОРОГОВКАЗ ДЛЯ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Марченко Катерина Сергіївна, завідувач відділу
психолого-методичного забезпечення Центру
позашкільної роботи Святошинського району м. Києва

Сучасна вітчизняна освіта розвивається в умовах зміни суспільних пріоритетів, що актуалізує проблему осмислення педагогічної спадщини знакових постатей. У зв'язку з цим особлива увага зосереджується на першоджерелах, які відображають надбання й традиції національної системи освіти у минулому й допомагають віднайти основні напрями подальшого розвитку української педагогіки.

Саме педагогічна спадщина Григорія Сковороди є актуальною у сучасних соціокультурних контекстах, коли, намагаючись жити тут і зараз, сучасна людина все частіше втрачає себе. У своїх творах Г. Сковорода постає і як яскравий критик тогочасної освітньої, культурної та соціальної реальності, і як Учитель та вічний учень, і як Духовний провідник та Ментор.

Для вітчизняних дослідників і практиків педагогічна спадщина Г. Сковороди є невикористаним потенціалом у розробці сучасних освітніх стратегій. Сьогодні, як ніколи, посилюється значущість дослідження освітніх аспектів творчості Г. Сковороди.

Г. Сковорода – просвітник, сенсом життя якого було пропагування знань серед усіх верств населення. Він прагнув до здобуття ґрунтовних, глибоких знань і поширення їх серед простих людей.

Освіту Г. Сковорода розглядав, як один із головних засобів реалізації свого суспільного ідеалу та виховання всього народу. У своїх учнів він виховував любов до Вітчизни, до народу, чесність, працелюбність, ввічливість, вдячність батькам, учителям і благодійникам, зневагу до життєвих спокус, багатства.

Просвітницькі ідеї Г. Сковороди мали двосторонній характер, з одного боку вони виражались колосальним впливом на громаду, з іншого – були винятково оригінальними й новими для того часу. Тому для розповсюдження освітніх ідей Г. Сковорода використовував такі засоби, як усна проповідь, власні твори та живий, наочний приклад свого життя, які, на нашу думку, допомогли йому у досягненні своєї мети.

Для розробки своїх освітніх концепцій, Г. Сковорода керувався філософськими знаннями та власним педагогічним досвідом. Так, Г. Сковорода писав: «Немає години, не придатної для занять корисними науками, і хто помірно, але постійно вивчає предмети, корисні як у цьому, так і в майбутньому житті, тому навчання – не труд, а втіха. Хто думає про науку, той любить її, а хто її любить, той ніколи не переставе учитись, хоча б зовні він і здавався бездіяльним... Тому коли не любити всією душею корисних наук, то всякий труд буде марним».

Для своїх учнів Г. Сковородою було написано моральні правила, які мали повчальний характер і допомагали їм у житті. Серед них можна виділити наступні: користуйся своїм щастям так, щоб нещастя не могло нашкодити тобі;

найбільш небезпечний той ворог, який удає з себе твого друга; будь-яке звеселення повинне використовуватися тільки задля праці і заради насолоди спокоєм; поки ти не навчений, не соромся навчатися та ін.

На думку Г. Сковороди, учити потрібно тільки прекрасному, тому, що потрібне людині для пізнання самої себе та оточуючого її довкілля, того, що допоможе людині у праці і боротьбі.

Під впливом ідей Г. Сковороди були започатковані чисельні гуртки та культурні осередки, які створили духовну атмосферу і сприяли появі громадських і наукових товариств.

І сьогодні сучасно звучать слова Г. С. Сковороди у притчі «Благодарний Єродій»:

«Главизна воспитания есть:

- ♦ благо родить;
- ♦ сохранить младое здравие;
- ♦ научить благодарности».

У вірші «Убогий жайворонок» та ін. творах він уточнює завдання виховання зростаючої особистості. До них вчений насамперед відносить:

- ♦ розумове виховання дітей;
- ♦ становлення їх як майбутніх трудівників (підготовка до «спорідненої» праці);
- ♦ моральне виховання.

Отже, педагогічна спадщина Г. С. Сковороди є тим змістотворчим структурним елементом, що має принципове значення для осмислення освітніх процесів, та дороговказом для сучасної освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аксініна І. Григорій Сковорода. Афоризми. *Українська мова та література*. 2019. № 6. С. 54–58.
2. Григорій Сковорода: філософія життя і творчості «українського Сократа»: наук.-допом. бібліогр. покажч. / Харків. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди, наук. б-ка; уклад. Т. І. Неудачина; відп. ред. О. Г. Коробкіна. Харків: ХНПУ, 2019. 128 с.
3. Єфімець О. П. Освітнянські дороговкази Г. С. Сковороди. *Науковий вісник / Харків. держ. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди*; [редкол.: М. Д. Култаєва та ін.]. Харків: ОВС, 2002. Вип. 12. С. 4–11. (Серія «Філософія»).
4. Мельникова О. М. Г. Сковорода і В. Каразін: два погляди на проблему освіти. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота»*, 2017. Випуск 2 (41). С. 165–168.
5. Наш першорозум: вивчення творчості Г. Сковороди в школах, ліцеях, гімназіях, коледжах: метод. посіб. / ДВНЗ «Переяслав-Хмельниц. держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди» [та ін.]; [за заг. ред. Г. Л. Токмань, М. П. Корпанюка; відп. ред. В. П. Коцур]. Переяслав-Хмельницький: ФОП О. М. Лукашевич, 2012. 419 с.
6. Радіонова Н. Філософсько-освітні інтенції в творчості Григорія Сковороди. *Новий колегіум*, 2019. №4. С. 35–38.

1.11. ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ ЗЗСО КРІЗЬ СВІТОГЛЯДНУ ПРИЗМУ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Остапенко Олександр Іванович, кандидат педагогічних наук, завідувач лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя Інституту проблем виховання НАПН України

Просвітницька діяльність мандрівного філософа Г. С. Сковороди ґрунтувалась на національних засадах, любові до рідної землі, бажанні присвятити себе боротьбі за покращення умов життєдіяльності українського народу. Його відомий заклик *«Якщо ти українець – будь ним!»* відсилає нас до кращих традицій родинного козацького середовища, яким він був виплеканий. Продовжуючи багатовікову традицію виховання захисників рідної Вітчизни, сьогоденні педагоги мають активно здійснювати національно-патріотичне виховання здобувачів освіти.

Державний курс України на євроатлантичну інтеграцію, реформування Збройних Сил України згідно стандартів країн НАТО, виклики щодо збереження цілісності й державності України, військова та інформаційна агресія з боку Російської Федерації, завдання консолідації суспільства – фактори, що обумовлюють запит суспільства на виховання громадянина-патріота, захисника України, готового зі зброєю в руках надійно боронити країну від агресора.

Як відповідь на виклики сьогодення до 2020 року в Україні Радою національної безпеки і оборони України, Міністерством оборони України, Міністерством освіти і науки України, Міністерством молоді та спорту України, установами НАПН України, зокрема Інститутом проблем виховання НАПН України, було розроблено та реалізовано ряд програмних документів (стратегій, концепцій, програм, проєктів з військово-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді), які склали його основу нормативно-правового та організаційно-методичного забезпечення.

Нормативний супровід військово-патріотичного виховання чи його окремих аспектів забезпечує ряд нормативно-правових документів: Стратегія національної безпеки України [10]; Стратегія воєнної безпеки України [11]; Концепція військово-патріотичного виховання та громадянського сприяння безпеці та обороні України [1].

Організаційно-методичне забезпечення військово-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в закладах освіти реалізується через: «Концепцію вивчення навчального предмета «Захист України» в закладах загальної середньої освіти», (Інститут проблем виховання НАПН України, 2019 р.) [2]; «Навчальну програму з предмета «Захист України», (рівень стандарту, 10 – 11 клас МОН України, 2020 р.) [4]; «Навчальну програму з предмета «Захист України» (про-фільний рівень, 10 – 11 клас МОН України, 2020 р.) [5]; навчальний посібник «Методика формування у старшокласників готовності до захисту Вітчизни в різних типах закладів освіти» (Інститут проблем виховання НАПН України, 2019 р.) [7]; навчальний посібник «Методичний інструментарій формування у старшокласників готовності до захисту Вітчизни» (Інститут проблем виховання НАПН України, 2019 р.) [8].

Однак, всупереч наявності нормативного та методичного супроводу в сучасних надзвичайно важких умовах протистояння російській збройній та інформаційній агресії, військово-патріотичне виховання не стало пріоритетом державної політики України. Воно не набуло вигляду цілісної виховної системи, з чітко законодавчо визначеним механізмом взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, науки, освітніх закладів, інститутів громадянського суспільства, з розподілом повноважень, обов'язків і сфер відповідальності.

У закладах загальної середньої освіти основним навчальним предметом, у процесі якого здійснюється військово-патріотичне виховання, є предмет «Захист України», на вивчення якого відводиться тільки 105 годин (10 – 11 класи) і 18 годин на навчально-польові заняття [7]. Натомість, у країнах Євросоюзу, зокрема у Франції, на початкову військову підготовку відводиться близько 300 годин на рік. В Англії через систему позавійськової підготовки комплектується третина офіцерського складу і дві п'ятих молодшого командного складу для Збройних Сил країни. Щорічну підготовку до служби в Збройних Силах Англії проходить понад 150 тисяч студентів та учнів закладів освіти [6].

Надзвичайно гострою і не вирішеною до сьогодні залишається проблема забезпечення фахівцями викладання предмета «Захист України» в закладах загальної середньої освіти. Переважна більшість викладачів предмета «Захист України» є вчителями-сумісниками предметів гуманітарного циклу та фізичної культури. Звідси надзвичайно актуальною є проблема якісної фахової підготовки (передпідготовки) викладачів предмета «Захист України».

Вважаємо, що залучення до викладання предмета «Захист України» в закладах загальної середньої освіти патріотично налаштованих військовослужбовців, які мають досвід служби в Збройних Силах України або в інших військових формуваннях, залучення бійців, хто брав участь в антитерористичній операції та операції об'єднаних сил у Донецькій та Луганській областях, дозволить вирішити цю актуальну проблему.

На тлі тривожної ситуації, що склалася в нашій країні, принципове значення має показник готовності громадян захищати свою країну. Відтак, за результатами соціологічного опитування, проведеного Українським центром Європейської політики у 2020 році («Світове дослідження цінностей 2020 в Україні»), кількість громадян України, які готові захищати свою країну, збільшилася у 2020 році на 16,6 %, і відповідно зменшилася кількість громадян, які не готові захищати свою країну (4,3 %) в порівнянні із результатами соціологічного опитування за цими показниками, проведеного у 2011 році Українським центром Європейської політики [12].

Відтак у сучасних складних умовах звернення до кращого зарубіжного досвіду країн Євросоюзу та країн-членів НАТО з побудови загальнодержавної системи військово-патріотичного виховання молоді є перспективним для нашої країни. Так, зокрема у Франції та Великій Британії, складовими загальнодержавної системи військово-патріотичного виховання в закладах загальної середньої освіти є: початкова військова підготовка; військова підготовка на навчально-польових зборах; навчання у вигляді військових ігор, походів тощо. Крім того, в усіх британських університетах, а також у багатьох політехнічних інститутах

та коледжах здійснюється військова підготовка молодшого офіцерського складу для Збройних Сил країни та військово-патріотичне виховання в державних і громадських організаціях (об'єднаннях, клубах, гуртках, спортивних секціях тощо) [6].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Концепція військово-патріотичного виховання та громадянського сприяння безпеці та обороні України, 2020 р. URL : <https://www.mil.gov.ua/ministry/normativno-pravova-baza/gromadske-obgovorennya/57372/proekt-ukazu-prezidenta-ukraini-pro-konczepczuyu/>.
2. Концепція вивчення навчального предмета «Захист Вітчизни» в загальноосвітніх навчальних закладах. Проект/О.І. Остапеко, М.Д. Зубалій/ *Фізичне виховання в рідній школі*. 2017. № 4. С. 43–45. URL : <https://www.google.com/search?q=%D0%A4%D1%96%D0%B7%D0%B8%D1%87&sourceid=chrome&ie=UTF-8>.
3. Методичні рекомендації щодо вивчення предмета «Захист Вітчизни» в 2019/2020 навчальному році / О. І. Остапеко, М. Д. Зубалій, М.В. Тимчик/ *Фізичне виховання в рідній школі*. 2019. № 6 (107) С. 34–39. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/77242022.pdf>.
4. Навчальна програма з предмета «Захист України», рівень стандарту, МОН України, 2020 р.; URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy1011klas/20182019/2020/11/Zakhyst%20Ukrayiny%201011%20klas%20Standart.pdf>.
5. Навчальна програма з предмета «Захист України», профільний рівень, МОН України, 2020 р URL : https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11klas/2018-2019/2020/11/Zakhyst%20Ukrayiny_10-11%20kl%20Profil.pdf.
6. Національна економічна стратегія на період до 2030 року. URL : <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179>.
7. Методика формування у старшокласників готовності до захисту Вітчизни в різних типах закладів освіти. : метод. посіб. [Остапенко, О. І. (ред.), Зубалій, М. Д., Тимчик, М. В.] : метод. посіб., Кропивницький: Імекс-ЛТД. 168 с. URL : <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/717905>.
8. Методичний інструментарій формування у старшокласників готовності до захисту Вітчизни : метод. посіб. [Шаповалов Б. Б. (Ред.), Діхтяренко З.М.] : метод. посіб., Кропивницький: Імекс-ЛТД., 157 с. URL : <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/718459>.
9. Стратегія національно-патріотичного виховання, 2019 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text>.
10. Стратегії національної безпеки України, 2020 р. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>.
11. Стратегія воєнної безпеки України, 2021 р.). URL : <https://www.president.gov.ua/news/prezident-zatverdiv-strategiyu-voynnoyi-bezpeki-ukrayini>.
12. Світове дослідження цінностей 2020 в Україні. URL : http://ucerp.org.ua/wpcontent/uploads/2020/11/WVS_UA_2020_report_WEB.pdf.

1.12. ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ У ПРОЦЕСІ СПОРТИВНО-ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ ФІЛОСОФІЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Бінецький Дмитро Олександрович, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя Інституту проблем виховання НАПН України

У творчому доробку відомого українського філософа Григорія Сковороди відносять ідеї для натхнення професійної діяльності спеціалісти з різних галузей. Однак особливо багато можуть почерпнути педагоги і виховники.

На сучасному етапі розвитку України, коли існує загроза втрати державної незалежності та територіальної цілісності країни, виникла нагальна необхідність здійснення системних заходів, спрямованих на підвищення ефективності військово-патріотичного виховання молодших підлітків у процесі спортивно-ігрової діяльності в закладах загальної середньої освіти.

Досить детально висвітлили проблему військово-патріотичного виховання учнівської молоді в закладах загальної середньої освіти науковці: О. Аронов [1], З. Діхтяренко [6], М. Зубалій [5], Е. Єрьоменко [2], В. Івашковський [3], Г. Коломоець [4], О. Остапенко [5], М. Тимчик [5], Б. Шаповалов [6] та інші.

З метою виявлення чинників активізації військово-патріотичного виховання учнів 5–6 класів у процесі спортивно-ігрової діяльності нами вивчався існуючий стан військово-патріотичного виховання учнів 5–6 класів в закладах загальної середньої освіти. Результати опитування щодо ставлення молодших підлітків та керівників гуртків (секцій) до різних форм спортивно-ігрової діяльності в закладах загальної середньої освіти представлено в таблиці 1.

Таблиця 1.

Ставлення молодших підлітків та керівників гуртків (секцій) до різних форм спортивно-ігрової діяльності

Форми виховної роботи	Керівники гуртків (секцій)	Учні 5–6 класів
Участь в організації «Пласт»	13,0 %	8,4 %
Участь у національній дитячо-юнацькій військово-спортивній грі «Хортинг–Патріот»	9,8 %	27,8 %
Змагання з військово-прикладних видів спорту	22,8 %	23,2 %
Участь у військово-спортивній грі «Сокіл» («Джура»)	26,7 %	21,4 %
Участь у фізкультурно-оздоровчому патріотичному комплексі «Козацький гарт»	18,7 %	11,4 %
Участь в інших формах військово-патріотичного виховання	9,0 %	7,8 %

Результати опитування свідчать, що керівників гуртків та секцій з військово-патріотичного виховання закладів загальної середньої освіти віддають перевагу таким формам військово-патріотичного виховання: військово-спортивній грі «Сокіл» («Джура»); змагання з військово-прикладних видів спорту; фізкультурно-оздоровчий патріотичний комплекс «Козацький гарт».

Результати опитування молодших підлітків закладів загальної середньої освіти свідчать, що учні 5–6 класів віддають перевагу ігровим та змагальним формам військово-патріотичного виховання (національна дитячо-юнацька військово-спортивна гра «Хортинг–Патріот» – 27,8 %, змагання з військово-прикладних видів спорту – 23,2 %, участь у військово-спортивній грі «Сокіл» («Джура») – 21,4 %.

Аналіз стану військово-патріотичного виховання учнів 5–6 класів у процесі спортивно-ігрової діяльності показав, що традиційні форми та методи військово-патріотичного виховання не завжди сприяють формуванню в учнів мотивації до активної участі у запропонованих формах військово-патріотичного виховання, а саме в організаціях: «Пласт»; фізкультурно-оздоровчому патріотичному комплексі «Козацький гарт»; військово-спортивній грі «Сокіл» («Джура»).

Результати анкетування молодших підлітків за показниками розуміння значущості військово-патріотичного виховання, як важливої складової життєдіяльності, дозволили визначити три рівні за цими показниками (табл. 2).

Таблиця 2

**Кількісні показники ступеня розуміння учнями
5–6 класів значущості військово-патріотичного
виховання у процесі спортивно-ігрової діяльності**

Ступінь прояву розуміння значущості військово-патріотичного виховання	Групи	Учні закладів ЗСО	
		учні 5 класів	учні 6 класів
		%	%
Високий	Е	13,6	12,2
	К	14,5	14,1
Середній	Е	23,0	21,0
	К	24,8	17,7
Низький	Е	63,4	66,8
	К	60,7	68,2

З таблиці 4 видно, що в школярів 5 класів високий ступінь прояву розуміння значущості військово-патріотичного виховання, як важливої складової життєдіяльності, у процесі спортивно-ігрової діяльності зафіксований у 13,6 % респондентів ЕГ і 14,5 % у КГ. Серед молодших підлітків 6 класів високий ступінь прояву розуміння значущості військово-патріотичного виховання у процесі спортивно-ігрової діяльності показали відповідно 12,2 % учнів ЕГ, у контрольних групах 14,1 % учнів. Низький рівень розуміння значущості військово-патріотичного виховання у процесі спортивно-ігрової діяльності продемонстрували 63,4 %

молодших школярів 5 експериментальних груп і 60,7 % контрольних груп. Серед молодших підлітків 6 класів низький рівень розуміння значущості військово-патріотичного виховання у процесі спортивно-ігрової діяльності продемонстрували відповідно 66,8 % учнів ЕГ і 68,2 % КГ.

Результати анкетування молодших підлітків щодо військово-патріотичної вихованості у процесі спортивно-ігрової діяльності подано в таблиці 3.

Таблиця 3

**Кількісні показники військово-патріотичної
вихованості в учнів 5–6 класів, у %**

Рівні військово-патріотичної вихованості	учні 5 класів	учні 6 класів
	%	%
Високий	14,0	15,6
Середній	26,5	27,8
Низький	59,5	56,6

Відтак результати проведеного констатувального етапу дослідження дали змогу умовно визначити три групи учнів 5 – 6 класів закладів загальної середньої освіти за показниками військово-патріотичної вихованості в процесі спортивно-ігрової діяльності: низький, середній і високий. Високий рівень військово-патріотичної вихованості мають 14,0 % учнів 5 класів і 15,6 % учнів 6 класів, середній – 26, 5 % учнів 5 класів і 27,8 учнів 6 класів, низький – 59,5 % учнів 5 класів і 56,6 % учнів 6 класів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аронов А. А. Виховувати патріотів. Книга для вчителя. М.: Просвіта, 1989. 175 с.
2. Єрьоменко Е. А. Хортинг – національний вид спорту України: метод. посібник. К.: Паливода А. В., 2014. 1064 с.
3. Івашківський В. В. Теоретико-методичні засади виховання старшокласників як суб'єктів громадянського суспільства: монографія. К.: Паливода А. В., 2010. 138 с.
4. Методичні рекомендації щодо проведення Всеукраїнської військово-патріотичної спортивної гри «Зірниця» / Г. А. Коломоець, В. В. Тимченко. К., 2011. 11 с.
5. Методика формування у старшокласників готовності до захисту Вітчизни в різних типах закладів освіти. : метод. посіб. [Остапенко О. І. (ред.), Зубалій М. Д., Тимчик М. В.] : метод. посіб., Кропивницький: Імекс-ЛТД. 168 с. URL : <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/717905>.
6. Методичний інструментарій формування у старшокласників готовності до захисту Вітчизни : метод. посіб. [Шаповалов Б. Б. (Ред.), Діхтяренко З. М.] : метод. посіб., Кропивницький: Імекс-ЛТД., 157 с. URL : <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/718459>.

ПОРТФОЛІО ВИСЛОВІВ «ВЕЛИЧ ПОСТАТІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ»

- ♦ Він залишив по собі вічну і добру пам'ять як навчитель життя; він і словом, і прикладом навчав людей любити передусім Бога, вчитися аби пізнати істину, приборкувати свої почуття, очищати душу від дурних бажань, задовольнятися найменшим і бачити основне щастя у виконанні заповіді любові.
С. Русова

- ♦ Скворода – вчитель життя, корифей етнопедагогіки.
С. Русова

- ♦ Григорій Скворода – поява вельми замітна в історії розвою українського народу, мабуть, чи не найзамітніша з усіх духовних діячів наших XVIII віку.
І. Франко

- ♦ Григорій Скворода – перший глашатай глибокого гуманізму.
І. Франко

- ♦ Мало можна вказати таких народних постатей, якою був Скворода і якого би так пам'ятав і поважав народ.
М. Костомаров

- ♦ Скворода є найцікавішою постаттю історії Українського Духу.
Д. Чижевський

- ♦ Скворода мінімум на 150 років випередив мислителів початку XX століття.
Ю. Русов

- ♦ Багато в його світогляді є дивовижно близького мені. Я недавно іще раз його перечитав. Мені хочеться написати про нього. І я це зроблю. Його біографія, мабуть, ще краща за його твори, але які гарні й твори!
Лев Толстой

- ♦ Чим ширша своєю діяльністю людина, тим даліше після її смерті шириться пам'ять про неї.
П. Тичина

- ♦ Великий наш філософ щедрю залишив нам спадщину по собі: обсягом широку, змістовно глибоку і щодо світогляду свого – чисту та моральну.
П. Тичина

- ◆ Благословенні ви, сліди,
Не змиті вічності дощами,
Мандрівника Сквороди.

М. Рильський

- ◆ Припадаючи до зачарованих джерел пристрасного слова і пристрасної мислі Григорія Сквороди, ми відчуваємо, як сиві многотрудні віки проходять і проходять через наші серця.

М. Стельмах

- ◆ Нам не вистачає Сквороди. Час зараз цинічний. Інколи хочеться схопитися за голову: хто ми є і де наше місце? Скворода вчив українців бути господарями на своїй землі, а не ходити в козачках. Та пізнання того, що він є і буде, дає підстави сподіватися, що ми не дарма живемо на цій землі. Зі Сквородою і Шевченком ми незнищенні.

Б. Олійник

- ◆ Як і мудрець Конфуцій, Скворода, без перебільшення наш сучасник, наш співрозмовник на кожен день.

Д. Дудко

- ◆ Він виступав за нову духовну людину, ну що має свободну волю, за самопізнання, за розуміння світу в межах діалектики матерії і духу, за розуміння загального смислу, за релігійність, альтруїзм, совість, мораль, добротність, за те, щоб душевний світ і людська любов завжди мали живе значення не тільки для сучасності, а й для майбутнього.

Д. Оленчин

- ◆ Кожне нове століття починається думкою і словом Сквороди.

В. Стадниченко

- ◆ Кожен українець приходить до відкриття Сквороди по своєму, але приходить неодмінно.

В. Стадниченко

- ◆ Григорій Скворода як відповідь на виклик епохи.

В. Ільїн

- ◆ Я приїхав вклонитися землі, яка народила філософа ХХІ століття Григорія Сквороду.

Пауло Коельо

РОЗДІЛ II. ІДЕЇ Г. СКОВОРОДИ У ПРАКТИЦІ РОБОТИ СУЧАСНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

2.1. ПРОЄКТ «ІДЕМО ЗА СКОВОРОДОЮ»

Ковганич Галина Григорівна,
методист Центру позашкільної роботи
Святошинського району м. Києва

Актуальність проекту

3 грудня 2022 року виповнюється 300 років з дня народження Григорія Савича Сковороди – видатного українського філософа, просвітителя-гуманіста, поета, музиканта, педагога. Враховуючи важливість постаті Григорія Сковороди, Верховна Рада України прийняла Постанову «Про відзначення 300 річчя з дня народження Григорія Сковороди (№973-IX)». Постановою передбачено проведення в закладах освіти науково-практичних конференцій, семінарів, круглих столів, присвячених творчій та культурно-громадській діяльності Григорія Сковороди.

Григорій Сковорода залишив нащадкам феноменальну духовно-педагогічну спадщину, яка не втрачає свого унікального пізнавального, етико-виховного, естетичного значення і тепер, у період творення нової української держави, нової освіти.

Реалізація проекту сприятиме усвідомленню учасниками історичної величчостаті Григорія Сковороди, допоможе глибше пізнати контекст його творчої спадщини, сприятиме впровадженню морально-світоглядних принципів його педагогіки в освітній процес.

Мета проекту: залучити педагогів, учнів, представників батьківської громадськості до активного вивчення, популяризації творчої спадщини Григорія Сковороди та його ідей; сприяти формуванню історичної пам'яті та ідентичності підростаючого покоління.

Завдання проекту:

- 1) сприяти розвитку в учасників мотивації до вивчення історії української філософії, творчої спадщини Григорія Сковороди;
- 2) вивчити та розкрити найбільш важливі питання творчої спадщини Григорія Сковороди у контексті сучасних викликів українського суспільства;
- 3) поглибити знання учасників про уроки творчої спадщини Григорія Сковороди;
- 4) сприяти усвідомленню учасниками проекту історичної величчостаті Григорія Сковороди;
- 5) розвинути в учасників навички історичного дослідження на прикладі історичних джерел різного виду (праці Григорія Сковороди, фотографії, листування, спогади, інтерв'ю, журнали та газети різного часу тощо);

6) зібрати інформацію про творчість Григорія Сковороди для використання на заняттях гуртків, у виховній діяльності, у роботі з батьками.

Очікувані результати:

1. учасники проекту поглиблюють знання про життя і творчість Григорія Сковороди, визначають актуальні для сьогодення, власного розвитку ідеї Григорія Сковороди;
2. навчаються давати власну оцінку важливості ідей Григорія Сковороди для власної особистості, опанують ефективними техніками переконання і презентації своїх аргументів;
3. учасники удосконалять навички пошуку інформації, її систематизації та презентації;
4. учасники проекту налагодять контакти та співпрацю з організаціями, закладами, які носять ім'я Григорія Сковороди.

Учасники проекту: учні, керівники гуртків, творчих об'єднань, методисти, батьківська громадськість Центру позашкільної роботи.

Термін виконання: листопад 2020 року – січень 2023 року.

Шляхи реалізації проекту

I етап. Підготовчий

- ♦ Мотиваційна діяльність: проведення заходів з метою зацікавлення учасників освітнього процесу майбутнім проектом
- ♦ Формування проектної групи з-поміж учнів, педагогів, батьків, розподіл обов'язків між членами проектної групи
- ♦ Визначення необхідних для проектування інформаційних, методичних та матеріально-технічних ресурсів
- ♦ Окреслення провідних проектних цілей, визначення шляхів реалізації проекту
- ♦ Розроблення проекту
- ♦ Розроблення критеріїв оцінювання ефективності проекту
- ♦ Документальне оформлення проекту
- ♦ Поширення інформації про проект серед учасників освітнього процесу
- ♦ Залучення фахівців для консультування та надання практичної допомоги щодо реалізації завдань проекту

II етап. Збір необхідної інформації та матеріалів

- ♦ Визначення джерел інформації за темою проекту (окремих напрямів збору матеріалів)
- ♦ Формування творчих груп для пошуку інформації про творчість Г. С. Сковороди
- ♦ Розподіл пошукових і творчих завдань між учасниками проекту
- ♦ Опрацювання різних джерел інформації
- ♦ Пошуки контактів через інтернет із закладами освіти, які носять ім'я Григорія Сковороди
- ♦ Узагальнення зібраного матеріалу, систематизація та аналіз отриманої інформації

- ◆ Формування інформаційно-методичного фонду матеріалів про творчу спадщину Григорія Сковороди

III етап. Діяльність

- ◆ Складання дорожньої карти реалізації проекту
- ◆ Розроблення методичного конструктора «Відзначення 300-річчя з дня народження Григорія Сковороди в закладах освіти»
- ◆ Розроблення методичних рекомендацій «Вивчення творчої спадщини Григорія Сковороди: активності для педагогів, учнів, батьків»
- ◆ Організація віртуальних подорожей шляхами Г. С. Сковороди
- ◆ Організація екскурсійних поїздок, відвідування меморіальних музеїв імені Григорія Сковороди
- ◆ Перегляд кінофільмів, відеофільмів, презентацій про Григорія Сковороду
- ◆ Проведення конференцій, круглих столів, дискусій, конкурсів, квестів, виставок для педагогів, учнів, батьків
- ◆ Презентація кращих практик впровадження педагогічних ідей Григорія Сковороди в освітній процес

IV етап. Презентація результатів діяльності

- ◆ Систематизація та упорядкування отриманих у ході проекту матеріалів
- ◆ Оприлюднення ходу проекту на сайті Центру, у засобах масової інформації
- ◆ Ознайомлення з результатами проекту учнів, педагогів, батьків
- ◆ Узагальнення отриманого досвіду, випуск методичного дайджесту про хід та результати проекту
- ◆ Презентація результатів проекту для закладів загальної середньої освіти
- ◆ Створення мультимедійних презентацій, демонстраційного стенда в інформаційно-методичному кабінеті

V етап. Оцінювання результатів проекту

- ◆ Обговорення ходу та результатів проекту на педагогічній, науково-методичній, учнівській, батьківській радах
- ◆ Проведення анкетування серед учнів, педагогів, батьківської громадськості про результати проекту
- ◆ Узагальнення та систематизація результатів анкетування, опитування
- ◆ Доведення результатів оцінювання до учасників проекту
- ◆ Визначення можливостей подальшого розвитку проектної діяльності
- ◆ Підготовка електронного методичного посібника «Значення творчої спадщини Григорія Сковороди для сучасної освіти і педагогічної дії»

2.2. ДОРОЖНЯ КАРТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЄКТУ «ІДЕМО ЗА СКОВОРОДОЮ»

Дорожня карта реалізації проекту «Ідемо за Сковородою»

№ з/п	Назва заходу	Відповідальні	Термін виконання
1	Формування складу проектної групи, розроблення плану дій та розподіл обов'язків між членами групи	Директор, голова науково-методичної ради	листопад – грудень 2020
2	Створення на сайті закладу сторінки «До 300-річчя з дня народження Г. С. Сковороди»	Адміністратор сайту	січень 2021
3	Оформлення інформаційного стенду «Сковорода – 300» в інформаційно-методичному кабінеті	Методисти	січень 2021
4	Обговорення питання «Організація науково-методичного супроводу реалізації проекту» на засіданні науково-методичної ради	Голова науково-методичної ради	січень 2021
5	Розроблення методичних рекомендацій «Вивчення творчої спадщини Григорія Сковороди: активності для педагогів, учнів, батьків»	Методисти	січень 2021
6	Розроблення методичного конструктора «Відзначення 300-річчя з дня народження Григорія Сковороди в закладі»	Методисти	січень 2021
7	Випуск інформаційно-методичних вісників: - Концепція проекту «Ідемо за Сковородою» - Дорожня карта реалізації проекту «Ідемо за Сковородою» - Кейс проекту «Ідемо за Сковородою» - Віхи життя та творчості Г. С. Сковороди - Творча спадщина Г. С. Сковороди - Показчик літератури про Г. С. Сковороду	Методисти	січень – березень 2021
8	Створення в інформаційно-методичному кабінеті полицки «Читаємо Г. С. Сковороду»	Методисти	лютий 2021
9	Проведення виставок-презентацій, бібліографічних оглядів літератури про Г. С. Сковороду: - Григорій Сковорода – видатна постать української історії - Творча спадщина Г. С. Сковороди - Дослідники життя і творчості Григорія Сковороди	Члени проектної групи	впродовж року

10	Оформлення експозицій в інформаційно-методичному кабінеті, присвячених Г. С. Сковороді: - Сковорода зоря у вічність промовля - Життєві максими Григорія Сковороди	Члени проектної групи	впродовж року
11	Проведення семінарів-практикумів для педагогічних працівників: - Вивчення творчої спадщини Г. С. Сковороди: методичний інструментарій педагога - Організація науково-дослідницької роботи учнів-членів МАН щодо дослідження життєвого шляху, творчої спадщини Г. С. Сковороди - Організація участі батьків в реалізації проекту - Впровадження для учнів програми «Ave, Skovoroda! Ідемо за Сковородою!»	Методисти	лютий- березень 2021
12	Презентація концепції проекту на засіданні педагогічної ради «Проектно-дослідницька діяльність як складова розвитку творчого потенціалу педагогів та учнів»	Методисти	січень 2021
13	Проведення інформаційної кампанії «Долучайся до проекту «Ідемо за Сковородою»»	Члени проектної групи	січень – лютий 2021
14	Формування творчих груп для вивчення творчої спадщини Г. С. Сковороди: - Філософія Г. С. Сковороди - Педагогічні ідеї Г. С. Сковороди - Поетичний доробок Г. С. Сковороди - Григорій Сковорода – музикант, композитор, співак - Григорій Сковорода в образотворчому мистецтві - Просвітницькими дорогами Г. С. Сковороди - Життєтворчі максими Г. С. Сковороди - Проекти з популяризації спадщини Григорія Сковороди	Члени проектної групи	лютий 2021
15	Формування інформаційно-методичного фонду матеріалів про творчу спадщину Г. С. Сковороди за результатами роботи творчих груп, розроблення мультимедійних презентацій	Члени проектної групи	впродовж року
16	Проведення науково-практичних конференцій, педагогічних читань, круглих столів: - <i>Науково-практична конференція «Спадщина Григорія Сковороди як джерело ідей для сучасної освіти»</i> - <i>Науково-практична конференція «Життєтворчий потенціал спадщини Григорія Сковороди»</i>	Члени проектної групи, методисти	впродовж 2021– 2022 рр.

	<ul style="list-style-type: none"> - Педагогічні читання «Актуальність ідей Г. С. Сковороди для сучасної освіти» - Педагогічні читання «Особистість сучасного педагога крізь призму поглядів Г. С. Сковороди» - <i>Круглий стіл</i> «Педагогічні ідеї Г. С. Сковороди в контексті вирішення сьогоднішніх проблем освіти» - <i>Круглий стіл</i> «Духовність особистості очима Григорія Сковороди» - <i>Круглий стіл</i> «Проект «Ідемо за Сковородою»: здобутки, досвід, перспективи» 		
17	<p>Проведення Сковородинівських студій для учнів:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Наш Перворозум – Григорій Сковорода - Пізнай себе, свій рід, свій нарід - Діалог зі Сковородою про щастя - Діалог зі Сковородою про смисл життя 	Керівники творчих об'єднань, гуртків	протягом 2021–2022 рр.
18	Проведення творчих пленерів юних художників	Керівники гуртків	протягом 2021–2022 рр.
19	Організація виставки дитячих малюнків до творів Г. С. Сковороди	Керівники гуртків	грудень 2021
20	Проведення конкурсу «Я читаю Г. С. Сковороду»	Керівники гуртків	листопад 2022
21	Проведення конкурсів відеороликів, плакатів, буклетів, буктрейлерів про життєвий і творчий шлях Г. С. Сковороди	Керівники гуртків	протягом 2021–2022 рр.
22	Проведення флешмобу «Афоризм Г. С. Сковороди – мій дороговказ»	Керівники гуртків	грудень 2021
23	Проведення учнівської конференції «З Григорієм Сковородою крокуємо у майбутнє»	Керівники гуртків	грудень 2021
24	Проведення круглого столу для батьків учнів «Родинне виховання у спадщині Г. С. Сковороди»	Методисти	листопад 2021
25	Організація екскурсій учнів, педагогів до музеїв Г. С. Сковороди	Члени проектної групи	протягом 2021–2022 рр.
26	Налагодження зв'язків, організація співпраці з закладами освіти, які носять ім'я Г. С. Сковороди	Члени проектної групи	2021
27	Створення аудіофайлів з музичними творами на вірші Г. С. Сковороди	Керівники гуртків	2021

28	Створення відеофайлів про життя і творчість Г. С. Сковороди	Керівники гуртків	2021
29	Організація висвітлення заходів, присвячених Г. С. Сковороді на сайті закладу, в засобах масової інформації	Члени проектної групи	протягом 2021–2022 рр.
30	Вивчення й узагальнення досвіду роботи педагогів з питань «Використання педагогічних ідей Г. С. Сковороди в практиці освітян Центру позашкільної роботи»	Члени проектної групи, методисти	2022
31	Систематизація та упорядкування отриманих в ході проекту матеріалів, узагальнення отриманого досвіду	Члени проектної групи, методисти	листопад 2022
32	Проведення опитування педагогів «Особистість і спадщина Г. С. Сковороди крізь призму часу», випуск вісника «Педагогічний барометр»	Члени проектної групи, методисти	листопад 2022
33	Проведення анкетування учнів «Чому вчить мене Г. С. Сковорода», випуск вісника «Учнівський барометр»	Керівники гуртків	листопад 2022
34	Підготовка електронного методичного посібника «Значення творчої спадщини Г. С. Сковороди для сучасної освіти і педагогічної дії»	Методисти	грудень 2022
35	Презентація посібника «Значення творчої спадщини Г. С. Сковороди для сучасної освіти і педагогічної дії»	Члени проектної групи, методисти	грудень 2022
36	Обговорення результатів проекту на засіданнях науково-методичної, педагогічної рад	Члени проектної групи, методисти	січень 2023
37	Визначення можливостей подальшого розвитку проекту в закладі	Члени проектної групи, методисти	січень 2023

2.3. ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ: АКТИВНОСТІ ДЛЯ ПЕДАГОГІВ, УЧНІВ, БАТЬКІВ

Педагоги

- ♦ Збір та систематизація матеріалів про творчий доробок Григорія Сковороди, формування інформаційних ресурсів про життя і творчість Григорія Сковороди
- ♦ Оформлення тематичних стендів, експозицій, куточків, тематичних полиць, присвячених Григорію Сковороді
- ♦ Оформлення тематичних виставок, присвячених Григорію Сковороді
- ♦ Презентація друкованих видань Григорія Сковороди
- ♦ Проведення бібліографічних оглядів літератури про Григорія Сковороду
- ♦ Презентація друкованих видань, публікацій про Григорія Сковороду
- ♦ Організація книжкових виставок, присвячених творчості Григорія Сковороди
- ♦ Презентація книг В. Я. Стадниченка «Учитель життя», «Іди за Сковородою», «Садівник щастя. Сковорода як дзеркало краси»
- ♦ Презентація книги Г. М. Сагач «Благословенний Григорій Сковорода»
- ♦ Створення відеороликів «Читайте Григорія Савича Сковороду», «Творча спадщина Григорія Савича Сковороди», «Педагогічні ідеї Григорія Савича Сковороди»
- ♦ Проведення науково-практичних конференцій, педагогічних читань, круглих столів, дискусій, діалогів, семінарів-практикумів, семінарів-тренінгів, присвячених творчості Григорія Сковороди
- ♦ Створення фотодайджестів про творчість Григорія Сковороди
- ♦ Випуск усних журналів, плакатів, стіннівок, бюлетенів, присвячених творчості Григорія Сковороди
- ♦ Перегляд і обговорення кінофільмів, відеофільмів про Григорія Сковороду
- ♦ Організація відвідання меморіальних музеїв Григорія Сковороди
- ♦ Створення презентацій «Життєтворчі максими Григорія Сковороди»
- ♦ Створення та підтримка веб-сторінки «Сковорода – 300»
- ♦ Проведення інтерактивних бесід з учнями, присвячених Г. С. Сковороді

Учні

- ♦ Створення буктрейлерів, буклетів, листівок, присвячених Г. С. Сковороді
- ♦ Підготовка театральних вистав за байками, за віршами Григорія Сковороди
- ♦ Інсценізація байок Г. С. Сковороди
- ♦ Проведення пленерів юних художників
- ♦ Проведення конкурсу арт-інсталяцій, присвячених Григорію Сковороді
- ♦ Проведення конкурсів дитячих малюнків до байок, віршів Григорія Сковороди
- ♦ Проведення конкурсу на краще виконання творів Григорія Сковороди
- ♦ Проведення конкурсу плакатів, постерів, флаерів, присвячених творчості Григорія Сковороди
- ♦ Розроблення банерів про життя і творчість Григорія Сковороди

- ◆ Проведення літературних конкурсів (есе, віршів), присвячених творчості Григорія Сковороди
- ◆ Проведення виставки творів ужитково-декоративного мистецтва, присвячених творчості Григорія Сковороди
- ◆ Проведення виставки художніх робіт за творами Григорія Сковороди
- ◆ Проведення конкурсу читців віршів Григорія Сковороди
- ◆ Перегляд і обговорення фільмів, відеороликів присвячених Григорію Сковороді
- ◆ Проведення учнівських конференцій, круглих столів, дискусій, диспутів, діалогів, тренінгів, вікторин, брейн-рингів, квестів, флешмобів, присвячених Григорію Сковороді
- ◆ Проведення презентацій творів Григорія Савича Сковороди
- ◆ Створення фотоколажів, усних журналів, презентацій, відеороликів про творчість Григорія Сковороди
- ◆ Розроблення туристичних маршрутів «Шляхами Григорія Сковороди»
- ◆ Проведення краєзнавчих експедицій «Шляхами Григорія Сковороди»
- ◆ Проведення учнівських екскурсій «Шляхами Григорія Сковороди»
- ◆ Організація екскурсійних поїздок до меморіальних музеїв Григорія Савича Сковороди
- ◆ Організація діяльності дискусійного клубу «Діалоги із Григорієм Сковородою»
- ◆ Проведення конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт, проектів учнівської молоді, присвячених творчості Григорія Сковороди
- ◆ Проведення інформаційно-просвітницьких акцій для однолітків про творчість Григорія Сковороди
- ◆ Перегляд і обговорення фільмів, відеороликів про творчість Григорія Сковороди
- ◆ Проведення інтелектуальних турнірів «Григорій Сковорода: Що? Де? Коли?»

Батьки

- ◆ Проведення конференцій, круглих столів, дискусій, діалогів з використанням ідей Г. С. Сковороди про родинне виховання

2.4. ІНФОРМАЦІЙНО-МЕТОДИЧНИЙ КОНСТРУКТОР «ВІВЧЕННЯ СПАДЩИНИ Г. СКОВОРОДИ»: ВІДЗНАЧЕННЯ 300-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ Г. СКОВОРОДИ

2.4.1. ВІДЗНАЧЕННЯ 300-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ Г. СКОВОРОДИ: МЕТОДИЧНИЙ КОНСТРУКТОР ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ З ПЕДАГОГАМИ

Методичний конструктор – інструмент планування, який надає змогу з окремих елементів (ефективних форм, методів, засобів навчання, виховання й розвитку здобувачів освіти) конструювати свій план.

1. Орієнтовна тематика науково-практичних конференцій

- ◆ Григорій Сковорода видатна постать в історії України
- ◆ Український Сократ – мандрівник за знаннями – Григорій Сковорода
- ◆ Григорій Сковорода: філософія життя і творчості українського Сократа
- ◆ Життя і творча спадщина Григорія Сковороди у світовому та слов'янському контексті
- ◆ Творча спадщина Велета Духу і слова Григорія Сковороди
- ◆ Філософська спадщина Григорія Сковороди і сучасність
- ◆ Життя і творчість Сковороди на суспільному та культурному тлі
- ◆ Діалог культур у творчій спадщині Григорія Сковороди і сучасність
- ◆ Григорій Сковорода: діалог через століття
- ◆ Григорій Сковорода та проблеми виховання особистості
- ◆ Творча спадщина Григорія Сковороди – жива педагогіка для нащадків
- ◆ Концепція людського щастя як мети і сутності буття у творчій спадщині Григорія Сковороди
- ◆ Григорій Сковорода: педагогіка щастя і сучасність
- ◆ Педагогіка серця Григорія Сковороди
- ◆ Спадщина Григорія Сковороди: єдність минулого та теперішнього
- ◆ Григорій Сковорода у діалозі із сучасністю
- ◆ Педагогічна спадщина Г. Сковороди і сучасна освіта
- ◆ Творча спадщина Григорія Сковороди у контексті сучасної педагогічної науки і практики
- ◆ Творча спадщина Григорія Сковороди як джерело ідей для сучасної освіти
- ◆ Педагогічні ідеї Григорія Сковороди: сучасні проблеми навчання, виховання, соціалізації учнів
- ◆ Філософія педагогічної концепції виховання і навчання Григорія Сковороди
- ◆ Духовно-моральні імперативи Григорія Сковороди і сучасність
- ◆ Сталий розвиток у контексті проблем формування особистості та ідей Г. Сковороди

2. Орієнтовна тематика педагогічних читань

- ◆ Великі Українці. Феномен Григорія Сковороди
- ◆ Г. С. Сковорода – фундатор української філософії
- ◆ Філософія серця Григорія Сковороди і сучасність

- ◆ Педагогічні ідеї Г. Сковороди в контексті сучасності
- ◆ Г. С. Сковорода – Особистість. Філософ. Педагог
- ◆ Г. С. Сковорода і сучасність
- ◆ Ім'я Григорія Сковороди – поза простором і часом
- ◆ Гуманістичний вимір життя та творчості Григорія Сковороди
- ◆ Педагогіка добротворення Г. С. Сковороди
- ◆ Творча спадщина Григорія Сковороди і її прогностичний потенціал
- ◆ Творча спадщина Г. С. Сковороди у сучасному вимірі
- ◆ Григорій Сковорода – духовний орієнтир для сучасності
- ◆ Філософія дитинства в педагогічній спадщині Г. Сковороди
- ◆ Освітні принципи Г. Сковороди: історія і сучасність
- ◆ Творче використання ідей Григорія Сковороди у вихованні дітей та молоді
- ◆ Уроки епістолярної спадщини Г. С. Сковороди
- ◆ Григорій Сковорода: творення людини
- ◆ Виховання громадянина-патріота в педагогіці Г. С. Сковороди і сучасність
- ◆ Педагогічні ідеї Григорія Сковороди у контексті сучасності
- ◆ Самопізнання особистості у педагогічній спадщині Г. Сковороди
- ◆ Родинна педагогіка в творах Г. С. Сковороди
- ◆ Творча спадщина Г. С. Сковороди в музейній педагогіці

3. Орієнтовна тематика круглих столів

- ◆ Життя і творчість Григорія Сковороди – духовний орієнтир для сучасності
- ◆ Григорій Сковорода: погляд крізь століття
- ◆ Педагогічні ідеї Г. Сковороди для розвитку сучасного виховання
- ◆ Актуальність філософії Григорія Сковороди
- ◆ Філософія щастя в творчості Григорія Сковороди
- ◆ Григорій Сковорода – співець філософії щастя
- ◆ Виховання щасливої особистості на ідеях Григорія Сковороди
- ◆ Значення спадщини Григорія Сковороди для сучасної освіти та педагогічної дії
- ◆ Компетентнісно спрямована освіта через призму педагогічних ідей Г. С. Сковороди
- ◆ Актуальність педагогічних ідей Г. Сковороди для поступу сучасної освіти
- ◆ Педагогічна спадщина Григорія Сковороди як дороговказ для сучасної освіти
- ◆ Сучасні аспекти впровадження спадщини Григорія Сковороди в практику роботи закладів освіти
- ◆ Григорій Сковорода: творення людини
- ◆ Морально-світоглядні принципи освітньої системи Григорія Сковороди
- ◆ Григорій Сковорода про концептуальні засади виховної діяльності з учнями
- ◆ Питання самопізнання, самовиховання в спадщині Григорія Сковороди
- ◆ Виховання творчої особистості на засадах педагогічних ідей Григорія Сковороди
- ◆ Ідеї Г. Сковороди крізь призму сучасних освітніх практик

- ♦ Морально-етичні погляди Григорія Сковороди та їх значення для виховання учнівської молоді
- ♦ Морально-світоглядні педагогічні принципи Григорія Сковороди
- ♦ Освітня діяльність і педагогічні погляди Григорія Сковороди
- ♦ Педагогічні ідеї Григорія Сковороди і сучасність
- ♦ Втілення педагогічних ідей Григорія Сковороди в освітній процес закладу освіти
- ♦ Педагогічні істини Григорія Сковороди
- ♦ Актуальні ідеї Григорія Сковороди в сучасному освітньому просторі
- ♦ Роль творчої спадщини Григорія Сковороди у розбудові Нової української школи
- ♦ Григорій Сковорода – учитель життєтворчості
- ♦ Григорій Сковорода та його творчість у музиці, малярстві, скульптурі, кіно
- ♦ Діалог культур у творчій спадщині Григорія Сковороди
- ♦ Формування громадянської позиції особистості в спадщині Григорія Сковороди
- ♦ Спадщина Григорія Сковороди – життєдайне джерело для молодого покоління
- ♦ Актуальність ідей Григорія Сковороди для сучасного педагога
- ♦ Духовно-моральний розвиток особистості: діалог із Г. Сковородою
- ♦ Григорій Сковорода – джерело натхнення й творчості
- ♦ Г. Сковорода в контексті доби: артефакти у бібліотеках, музеях, медіапросторі

4. Орієнтовна тематика дискусій

- ♦ Григорій Сковорода в українській історії: хто він?
- ♦ Григорій Сковорода у вимірах педагогічної рефлексії
- ♦ Григорій Сковорода – виклик суспільству споживання
- ♦ Чому вивчення педагогічної спадщини Григорія Сковороди є актуальним для педагогів сьогодні?
- ♦ Спадщина Григорія Сковороди: яким має бути педагог?
- ♦ Спадщина Григорія Сковороди: яким має бути учень?
- ♦ Актуальність педагогічних ідей Григорія Сковороди для поступу сучасного виховання
- ♦ Як мотивувати учнів до самопізнання?
- ♦ Мета виховання в сучасних закладах освіти – щоб людина була щасливою

5. Орієнтовна тематика семінарів-практикумів, семінарів-тренінгів

- ♦ Значення спадщини Григорія Сковороди для сучасної освіти і педагогічної дії
- ♦ Сучасні виміри педагогічної спадщини Григорія Сковороди
- ♦ Скарбниця педагогічних ідей Григорія Сковороди для розвитку закладів освіти
- ♦ Постулати життя Григорія Сковороди
- ♦ Освітянські дороговкази Григорія Сковороди

- ◆ Творча реалізація ідей Г. Сковороди в сучасній педагогічній практиці
- ◆ Творче використання ідей і доробку Г. Сковороди у виховній практиці закладів освіти
- ◆ Використання педагогічних ідей Григорія Сковороди у вихованні сучасних дітей
- ◆ Григорій Сковорода і сучасність: виховання громадянина-патріота
- ◆ Використання творчої спадщини Григорія Сковороди у вихованні духовно-моральної особистості
- ◆ Байки Г. С. Сковороди як засіб формування моральних цінностей підрастаючого покоління
- ◆ Філософія байок Г. Сковороди у формуванні світоглядних позицій підлітків
- ◆ Григорій Сковорода про щастя людини
- ◆ Григорій Сковорода: самопізнання як шлях до духовного зростання
- ◆ Ідеї самоосвіти, самовиховання і самореалізації особистості в педагогічній спадщині Григорія Сковороди
- ◆ Еколого-етичні погляди Григорія Сковороди
- ◆ Григорій Сковорода як вихователь
- ◆ Учитель у філософських рефлексіях Григорія Сковороди
- ◆ Наш Першорозум: вивчення творчості Григорія Сковороди в закладах освіти
- ◆ Організація методичної роботи з педагогічними працівниками в контексті проекту «Ідемо за Сковородою»
- ◆ Вивчення творчої спадщини Григорія Сковороди: набір інструментів для роботи із учнівською молоддю
- ◆ Використання спадщини Григорія Сковороди в роботі з батьками
- ◆ Організація проектної діяльності учнів при вивченні та популяризації творчості Г. Сковороди
- ◆ Впровадження в практику роботи керівників гуртків програми «Ave, Skovoroda. Йдемо за Сковородою»

6. Орієнтовна тематика педагогічних проєктів

- ◆ Григорій Сковорода як гасло часу
- ◆ Постать Г. Сковороди і сьогодення
- ◆ Григорій Сковорода крізь призму сучасності
- ◆ Творча спадщина Григорія Сковороди у контексті сучасної доби
- ◆ Творча спадщина Григорія Сковороди – джерело ідей для сучасних закладів освіти
- ◆ Вивчаємо творчість Григорія Сковороди крізь призму сьогодення
- ◆ Пізнаний і непізнаний Григорій Сковорода
- ◆ Життя і творчість великого Сковороди
- ◆ Епістолярна спадщина Г. Сковороди
- ◆ Філософія серця у творчості Г. Сковороди
- ◆ Народнопісенна творчість Григорія Сковороди
- ◆ Життєдайне джерело спадщини Г. Сковороди
- ◆ Життєтворчі дороговкази Григорія Сковороди

- ♦ Життєтворчий золотослів Григорія Сковороди
- ♦ Збірка цитат з творів Григорія Сковороди
- ♦ Григорій Сковорода: віхи життя і творчості
- ♦ Життєвими шляхами Григорія Сковороди
- ♦ Пам'ятними місцями Григорія Сковороди
- ♦ До джерел духовності Григорія Сковороди
- ♦ Григорій Сковорода сьогодні і назавжди
- ♦ Афоризми Григорія Сковороди очима покоління Z
- ♦ Діяльність інформаційно-методичного кабінету закладу з популяризації спадщини Г. С. Сковороди
- ♦ Григорій Сковорода: внесок у скарбницю вітчизняної культури
- ♦ Життєві уроки Григорія Сковороди
- ♦ Філософія серця Г. Сковороди та її послідовники в Україні

7. Орієнтовна тематика тематичних виставок

- ♦ Григорій Сковорода: життєвий шлях і творча спадщина
- ♦ Віхи життя і творчості Г. Сковороди
- ♦ Григорій Сковорода – видатна постать української історії
- ♦ Григорій Сковорода – філософ-гуманіст
- ♦ Григорій Сковорода – український філософ, поет, байкар
- ♦ Григорій Сковорода та мистецтво
- ♦ Постать Григорія Сковороди і сьогодення
- ♦ Григорій Сковорода сьогодні і назавжди
- ♦ Сковородинське слово живе!
- ♦ Слово про Великого Українця
- ♦ Слово Сковороди у віках не старіє
- ♦ Педагогічна спадщина Григорія Сковороди в контексті розвитку сучасної освіти
- ♦ Педагогічні істини Григорія Сковороди
- ♦ Стежками Григорія Сковороди
- ♦ Вінок шани Григорію Сковороді

8. Орієнтовна тематика інформаційно-методичних вісників

- ♦ Концепція проекту «Ідемо за Сковородою»
- ♦ Дорожня картка реалізації проекту «Ідемо за Сковородою»
- ♦ Вивчення творчої спадщини Григорія Сковороди: активності для педагогів, учнів, батьків
- ♦ Відзначення 300-річчя з дня народження Г. С. Сковороди: методичний конструктор для організації роботи з педагогами
- ♦ Відзначення 300-річчя з дня народження Г. С. Сковороди: конструктор для організації роботи з учнями
- ♦ Вивчення творчої спадщини Г. Сковороди: набір інструментів для роботи із учнівською молоддю
- ♦ Відзначення 300-річчя з дня народження Г. С. Сковороди: конструктор для організації роботи з батьками

- ◆ Велич постаті Григорія Сковороди: портфоліо висловів
- ◆ Віхи життя та творчості Г. С. Сковороди
- ◆ Творча спадщина Г. С. Сковороди
- ◆ Бібліографічний список літератури до 300-річчя від дня народження Григорія Сковороди
- ◆ Покажчик літератури про Г. С. Сковороду
- ◆ Перелік художніх, документальних фільмів про Григорія Сковороду
- ◆ Кейс проєкту «Ідемо за Сковородою»
- ◆ Інформаційна кампанія «Долучайтесь до проєкту «Ідемо за Сковородою»: зміст, інструменти»
- ◆ Сучасні науковці про актуальність творчості Григорія Сковороди
- ◆ Григорій Сковорода в портретах
- ◆ Григорій Сковорода як музикант
- ◆ Мистецький доробок Г. Сковороди
- ◆ Образ Г. Сковороди в літературі
- ◆ Григорій Сковорода в кіномистецтві
- ◆ Постать Г. Сковороди в українській нумізматичі

9. Орієнтовна тематика для самоосвіти педагогів

- ◆ Актуальність ідей Г. Сковороди в умовах сьогодення
- ◆ Життєвий і творчий шлях Григорія Сковороди
- ◆ Пам'ятні місця, пов'язані зі Сковородою
- ◆ Григорій Сковорода – видатний філософ
- ◆ Григорій Сковорода – український Сократ – мандрівник за знаннями
- ◆ Літературно-художня спадщина Г. Сковороди
- ◆ Байки Григорія Сковороди
- ◆ Діалоги Сковороди
- ◆ Провідні мотиви поезії Сковороди
- ◆ Притчі Сковороди
- ◆ Приказки та прислів'я у творах Сковороди
- ◆ Сковорода й кобзарі та лірники
- ◆ Сковорода й українська народна пісня
- ◆ Сковорода та мистецтво
- ◆ Сковорода й образотворче мистецтво, театр та кіно
- ◆ Сковорода й музика
- ◆ Епістолярна спадщина Григорія Сковороди
- ◆ Філософія серця у творчості Григорія Сковороди
- ◆ Педагогічні погляди та освітньо-педагогічна діяльність Г. Сковороди
- ◆ Духовно-моральні засади афоризмів Г. Сковороди
- ◆ Життєдайна сила афоризмів Г. Сковороди
- ◆ Провідні ідеї духовно-морального розвитку Григорія Сковороди у контексті сучасної практики навчання і виховання
- ◆ Гуманістична спрямованість педагогічних ідей Григорія Сковороди і фор-мування сучасних ціннісних орієнтацій

- ◆ Цінності особистісного розвитку дітей у педагогічній спадщині Григорія Сковороди
- ◆ Проблеми спілкування та комунікацій учасників освітнього процесу у контексті педагогічних ідей Григорія Сковороди
- ◆ Розвиток морально-етичних та гуманістичних цінностей в учнів за байками Григорія Сковороди
- ◆ Байки Григорія Сковороди та їхнє використання у процесі виховання учнів засобами художнього слова
- ◆ Етичні засади педагогічної спадщини Григорія Сковороди
- ◆ Формування вмінь діалогічного спілкування учнівської молоді у контексті педагогічної спадщини Григорія Сковороди
- ◆ Самопізнання особистості в педагогічній спадщині Григорія Сковороди
- ◆ Ідеї музико-етичного виховання підростаючого покоління в педагогічній спадщині Григорія Сковороди
- ◆ Роль мистецтва у педагогічній спадщині Григорія Сковороди
- ◆ Аспекти краєзнавчої освіти у творчості Григорія Сковороди
- ◆ Місце природи у вихованні дітей у педагогічній спадщині Григорія Сковороди
- ◆ Григорій Сковорода про естетичне виховання засобами природи
- ◆ Вплив педагогічних ідей Григорія Сковороди на формування професійних якостей педагога
- ◆ Навчання упродовж життя в творчості Григорія Сковороди
- ◆ Проблема відповідального батьківства у творчості Григорія Сковороди
- ◆ Творче використання ідей Григорія Сковороди у сучасній виховній практиці
- ◆ Софія Русова про значення виховних ідей Григорія Сковороди
- ◆ Образ Григорія Сковороди в художній літературі
- ◆ Постать Григорія Сковороди в образотворчому мистецтві
- ◆ Григорій Сковорода в камені і бронзі
- ◆ Григорій Сковорода в кіномистецтві
- ◆ Г. С. Сковорода про «сродність праці» і розвиток людини
- ◆ Духовна цінність філософії серця Г. Сковороди
- ◆ Г. С. Сковорода про формування в особистості любові до природи
- ◆ Педагогічні ідеї Г. С. Сковороди про самопізнання
- ◆ Проблема вибору у контексті гуманістичних ідей Г. С. Сковороди
- ◆ Самовизначення людини в філософії Г. С. Сковороди і становлення сучасної особистості
- ◆ Пізнай себе у філософії Г. С. Сковороди
- ◆ Проблема щастя у філософії Г. С. Сковороди
- ◆ Витоки ідеї сталого розвитку особистості в творчості Г. С. Сковороди
- ◆ Сковородинська концепція «сродної праці» і сучасні концепції мобільності
- ◆ Праця і мораль у спадщині Г. С. Сковороди
- ◆ Пошуки смислу життя в творчості Г. С. Сковороди
- ◆ Григорій Сковорода про «сродну працю» як прояв інтересів та потреб особистості
- ◆ Г. С. Сковорода про сімейне виховання

- ♦ Г. С. Сковорода про духовне формування особистості засобами музейного мистецтва
- ♦ Ідеї самоосвіти, самовиховання і самореалізації особистості в педагогічній спадщині Г. С. Сковороди
- ♦ Проблема гуманізації навчання та виховання в педагогічній спадщині Г. С. Сковороди
- ♦ Еколого-етичні погляди Г. С. Сковороди
- ♦ Г. С. Сковорода про самовиховання особистості
- ♦ Значення морально-естетичних поглядів Г. С. Сковороди для виховання учнівської молоді
- ♦ Питання морального виховання у творчості Г. С. Сковороди
- ♦ Питання родинного виховання у творчості Г. С. Сковороди
- ♦ Г. С. Сковорода про виховання особистості
- ♦ Питання формування особистості в педагогічній спадщині Г. С. Сковороди
- ♦ Співзвучність педагогічних ідей Г. С. Сковороди і В. О. Сухомлинського
- ♦ Питання діалогу у педагогічній спадщині Г. С. Сковороди
- ♦ Принципи виховання молодого покоління в творах Г. С. Сковороди
- ♦ Реалізація ідей «сродної праці» Г. С. Сковороди в соціально-педагогічній діяльності ЗПО
- ♦ Філософія серця Г. С. Сковороди та її послідовники в Україні
- ♦ Г. С. Сковорода: погляди на проблему відповідальності
- ♦ Проблема цінностей у педагогічній спадщині Г. С. Сковороди
- ♦ Шляхи виховання здорової особистості в педагогічній спадщині Г. С. Сковороди
- ♦ Г. С. Сковорода про виховання доброти
- ♦ Ціннісні орієнтації та пріоритети учнівської молоді крізь призму ідей «сродної праці» Г. С. Сковороди
- ♦ Г. С. Сковорода у щоденниках і мемуарних записах П. Тичини
- ♦ Г. С. Сковорода в поетичній творчості П. Тичини
- ♦ Образ Г. С. Сковороди в поезії І. Драча
- ♦ Г. С. Сковорода в творчості поетів і письменників

2.4.2. ВІДЗНАЧЕННЯ 300-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ Г. СКОВОРОДИ: МЕТОДИЧНИЙ КОНСТРУКТОР ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ З УЧНЯМИ

Методичний конструктор – інструмент планування, який надає змогу з окремих елементів (ефективних форм, методів) конструювати свій план.

1. Орієнтовна тематика учнівських конференцій

- Григорій Сковорода – український Сократ
- Ми – нащадки Григорія Савича Сковороди

2. Орієнтовна тематика круглих столів

- ♦ Григорій Сковорода в українській історії. Хто він?
- ♦ Григорій Сковорода – сучасний світоч для учнівської молоді
- ♦ Григорій Сковорода – духовні орієнтири для сучасності

- ♦ Духовні аспекти життєвого успіху Григорія Сковороди
- ♦ Григорій Сковорода – мандрівний учитель життя
- ♦ Григорій Сковорода – український філософ-мандрівник
- ♦ Григорій Сковорода – вчитель добра

3. Орієнтовна тематика дискусій, діалогів, диспутів

- ♦ У чому полягає істинне щастя людини?
- ♦ Хто така істинна людина за Сковородою?
- ♦ Суспільство споживання з критеріями вигідності чи гармонійне суспільство творчого реалізованих особистостей: який твій вибір і чому?
- ♦ Чи правда, що сродна професія – це майже половина щастя людини?
- ♦ Чому в нас так багато людей, які вважають себе не щасливими?
- ♦ Уміти жити для людей. Що це значить?
- ♦ Чи актуальними є думки Григорія Сковороди у наш час?
- ♦ Що таке щастя за Григорієм Сковородою? Що мені потрібно для щастя?
- ♦ Щастя. Як ми його розуміємо?
- ♦ Як уявляю собі щастя
- ♦ Щастя в моєму розумінні
- ♦ Що таке справжня дружба?
- ♦ Що означає жити гідно?
- ♦ Доброта як мірило людяності
- ♦ Доброта – вічний людський скарб
- ♦ У чому мета мого життя?
- ♦ Моя моральна культура
- ♦ Якою людиною мені хочеться стати?
- ♦ Друга шукай, а знайшовши бережи. Мій друг
- ♦ Мій духовний світ
- ♦ Книга в моєму житті
- ♦ Чи правда, що сродна професія – це майже половина щастя
- ♦ «Сродна праця» – запорука успіху та щастя людини?
- ♦ Хто такий Григорій Сковорода?
- ♦ Діалог з Григорієм Сковородою про щастя
- ♦ Діалог з Григорієм Сковородою про самопізнання
- ♦ Діалог з Григорієм Сковородою про смисл життя
- ♦ Цінності в житті людини. Як вони впливають на моє життя сьогодні та в майбутньому
- ♦ Що мені потрібно для щастя?
- ♦ Я – творець власної долі
- ♦ Яким я бачу себе в майбутньому?
- ♦ Як знайти себе?
- ♦ Про дружбу і товариськість
- ♦ Про честь і гідність людини
- ♦ Як не помилитися у виборі професійного шляху?
- ♦ В якому світі я хочу жити?
- ♦ Що я значу для світу?

- ◆ Будувати життя чи пристосовуватися до життя?
- ◆ Вибір професії: престиж чи покликання?
- ◆ У чому Григорій Сковорода вбачав щастя?
- ◆ Григорій Сковорода: «Людська думка і друг, безсумнівно, цінніше за все інше...»

4. Орієнтовна тематика дослідницьких робіт

- ◆ Григорій Сковорода – український Сократ
- ◆ Григорій Сковорода: життя і творчість
- ◆ Історична велич постаті Григорія Сковороди
- ◆ Спадщина Григорія Сковороди і сучасність
- ◆ Актуальність творчості Григорія Сковороди в контексті сучасних викликів
- ◆ Сковорода – творець філософії серця
- ◆ Філософський світогляд Григорія Сковороди
- ◆ Життєтворчі дороговкази Григорія Сковороди
- ◆ Філософський смисл байкарської творчості Григорія Сковороди
- ◆ Байкарська спадщина Григорія Сковороди
- ◆ Світ байок Григорія Сковороди
- ◆ Символ дороги у творчості Григорія Сковороди
- ◆ Григорій Сковорода в спогадах сучасників
- ◆ Філософія щастя в творчості Григорія Сковороди
- ◆ Поетичний доробок Григорія Сковороди
- ◆ Григорій Сковорода й українська народна пісня
- ◆ Григорій Сковорода і музика
- ◆ Григорій Сковорода – музикант, композитор, співак
- ◆ Пам'ятні місця, пов'язані зі Сковородою
- ◆ Життя та творчість Г. С. Сковороди на Переяславщині
- ◆ Харківщина в житті Григорія Сковороди
- ◆ Переяславщина в житті Григорія Сковороди
- ◆ Григорій Сковорода і Києво-Могилянська академія
- ◆ Григорій Сковорода й образотворче мистецтво
- ◆ Григорій Сковорода і Григорій Квітка-Основ'яненко
- ◆ Вплив Григорія Сковороди на творчість Івана Котляревського
- ◆ Григорій Сковорода і Пантелеймон Куліш
- ◆ Вплив Григорія Сковороди на творчість Тараса Шевченка
- ◆ Григорій Сковорода у творчості Павла Тичини
- ◆ Образ Григорія Сковороди в поезії Івана Драча
- ◆ Емблематика та символіка Григорія Сковороди
- ◆ Меморіальні музеї Григорія Сковороди
- ◆ Ейдос дороги в творчості Григорія Сковороди
- ◆ Рукописна спадщина Григорія Сковороди
- ◆ Григорій Сковорода у камені і бронзі
- ◆ Заклади, які носять ім'я Григорія Сковороди
- ◆ Поетичний доробок Григорія Сковороди
- ◆ Пісенна спадщина Григорія Сковороди
- ◆ Григорій Сковорода: пам'ятні місця в Україні

- ◆ Григорій Сковорода: пам'ятні місця в Європі
- ◆ Ім'я Григорія Сковороди на карті України
- ◆ Ім'я Григорія Сковороди на карті Києва
- ◆ Григорій Сковорода у Києві
- ◆ Образ Сковороди в художній літературі
- ◆ Правила життя Григорія Сковороди
- ◆ Григорій Сковорода в портретах
- ◆ Г. Сковорода в творчості поетів і письменників
- ◆ Григорій Сковорода у живописі
- ◆ Григорій Сковорода у скульптурі
- ◆ Григорій Сковорода у кіномистецтві
- ◆ Григорій Сковорода у літературі
- ◆ Григорій Сковорода у музиці
- ◆ Григорій Сковорода на поштових марках, банкнотах, монетах
- ◆ Українські художники у вінок шани Григорія Сковороди
- ◆ Композиторська, музична і пісенна спадщина Григорія Сковороди
- ◆ Вшанування пам'яті Г. С. Сковороди
- ◆ Роль та місце творчості Сковороди в історії української літератури
- ◆ Сковорода й кобзари та лірники
- ◆ Філософська спадщина мандрівного філософа Григорія Сковороди
- ◆ Музеї Г. С. Сковороди

5. Орієнтовна тематика учнівських проєктів

- ◆ Великі Українці – Григорій Сковорода
- ◆ Видатна постать історії – Григорій Сковорода
- ◆ Створення фотоколажів за темою «Там, де ступав Сковорода»
- ◆ Створення презентацій «Афоризми Григорія Сковороди»
- ◆ Створення відеороликів «Читайте Сковороду», «Знай більше про Сковороду», «Григорій Сковорода від А до Я», «Імені Григорія Сковороди»
- ◆ Створення ілюстрацій до байок Григорія Сковороди
- ◆ Створення буктрейлерів «Читаємо Сковороду»
- ◆ Завжди сучасний Сковорода
- ◆ Поглянь на світ очима Сковороди
- ◆ Пізнай себе і ти пізнаєш світ
- ◆ Мій Сковорода
- ◆ Григорій Сковорода як гасло часу
- ◆ З Григорієм Сковородою крокуємо у майбутнє

6. Орієнтовна тематика конкурсів

- ◆ Конкурс есе «Хто така істинна людина за Григорієм Сковородою»
- ◆ Конкурс есе «Григорій Сковорода у моєму житті»
- ◆ Конкурс на краще знання творчості Григорія Сковороди
- ◆ Конкурс на краще читання байок і віршів Григорія Сковороди
- ◆ Конкурс ілюстрацій до байок Григорія Сковороди
- ◆ Конкурс «Буктрейлер за творами Григорія Сковороди»
- ◆ Конкурс відеороликів «Читайте Сковороду»

- ◆ Конкурс міні-вистав за творами Григорія Сковороди
- ◆ Конкурс фотоколажів за темою «Там, де ступав Сковорода»
- ◆ Конкурс вікторин «Віхи життя і творчості Григорія Сковороди: Що? Де? Коли?»
- ◆ Конкурс кросвордів «Творчість Григорія Сковороди»
- ◆ Конкурс юних художників «Світ Сковорода у буянні фарб»
- ◆ Конкурс дитячих малюнків «Вшановуємо Великого Сковороду»
- ◆ Конкурс віршів, присвячених Григорію Сковороді

7. Орієнтовна тематика квестів

- ◆ Стежками мандрівного філософа
- ◆ Подорож музеями Григорія Сковороди
- ◆ Шляхами мандрівника, філософа Григорія Сковороди
- ◆ Григорій Сковорода: життя і творчість
- ◆ Узнай про Г. Сковороду більше

8. Орієнтовна тематика флешмобів

- ◆ Читайте Сковороду
- ◆ Афоризми Григорія Сковороди

9. Орієнтовна тематика акцій

- ◆ Проща до Сковороди
- ◆ Просвітницькими дорогами Григорія Сковороди

2.4.3. ВІДЗНАЧЕННЯ 300-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ Г. СКОВОРОДИ: МЕТОДИЧНИЙ КОНСТРУКТОР ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ

З БАТЬКАМИ

1. Тематика батьківських конференцій

- ◆ Родинне виховання в педагогічній спадщині Григорія Сковороди
- ◆ Ідеї Григорія Сковороди і сучасні проблеми духовно-морального розвитку дітей та учнівської молоді в сім'ї
- ◆ Сучасне бачення проблеми відповідального батьківства у творчості Г. С. Сковороди

2. Тематика круглих столів

- ◆ Актуальність ідей Г. Сковороди про родинне виховання в контексті партнерства з сім'єю
- ◆ Родинне виховання: яким його бачив Григорій Сковорода
- ◆ Григорій Сковорода про роль батьків у вихованні дитини
- ◆ Виховання «благого» серця дитини – головне завдання сім'ї
- ◆ Григорій Сковорода про виховання дітей в сім'ї

3. Тематика дискусій, діалогів

- ◆ Два головні обов'язки батьків: «благо народити й благо вчити»
- ◆ Майбутнє дитини в руках батьків: «коли сім'я і корінь благі, тоді благі гілки і плоди»

2.5. ЖИТТЄДАЙНА СИЛА ДУМОК ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Григорій Сковорода про смисл життя

- ◆ Людина – це маленький світ
- ◆ Життя наше – це подорож, а дружня бесіда – це візок, що полегшує мандрівникові дорогу
- ◆ О, солодкий шлях життя, коли совість чиста!
- ◆ Ні про що не турбуватись, ні за чим не турбуватись – значить, не жити, а бути мертвим, адже турбота – рух душі, а життя – се рух
- ◆ Життя є філософія і філософія є життя
- ◆ Хто добре запалився, той добре почав, а добре почати – це наполовину завершити
- ◆ Існування – це родитися, годуватися, рости і зменшуватися, а життя – це плодоношення, яке проросло від зерна до істини, що панує в серці
- ◆ Людині належить думати істинно, діяти справедливо й висловлюватися правдиво
- ◆ Як хто посіє в юності, так і пожне в старості
- ◆ Думка – це керівник і шлях людини
- ◆ Добрий розум робить легким будь-який спосіб життя
- ◆ Розум завжди любить до чогось братися, і коли він не матиме доброго, тоді звертатиметься до поганого
- ◆ Як нерозумно випрошувати те, чого можеш сам досягти!
- ◆ Без бажання все важке, навіть найлегше
- ◆ Визначай смак не по шкаралупі, а по ядру
- ◆ З видимого пізнавай невидиме
- ◆ Наступний, весело освітлений день – плід учорашнього, так само як добра старість – нагорода хорошої юності
- ◆ Що вподобав, на те й перетворився
- ◆ Пізнаєш істину – ввійде тоді у кров твою сонце
- ◆ Бери вершину і матимеш середину
- ◆ З усіх утрат втрата часу найтяжча
- ◆ Тоді лише пізнається цінність часу, коли він втрачений
- ◆ Більше думай і тоді вирішуй
- ◆ Збери всередині себе свої думки і в собі самому шукай справжніх благ. Копай всередині себе криницю для тої води, яка зросить і твою оселю, і сусідську
- ◆ Пізнай себе, свій край, свій рід, свій нарід, свою землю, і ти побачиш свій шлях у життя. Шлях, на якому найповніше розкриваються твої здібності. Ти даси йому продовження, вторувавши стежку, із тієї стежини вже рушили у життя твої нащадки
- ◆ Деякі живуть, щоб їсти і жити, я ж – навпаки. Далі, більшість зовсім не знає, що значить жити... бо навчитись найвеличнішому мистецтву жити – справа дуже важка
- ◆ Життя наше – це безперервний шлях. Цей світ є велике море для нас, плавців. Він – то є океан, о, який безбідно перепливають дуже небагато щасливців

- ◆ Життя наше – це шлях, що тече, наче ріка
- ◆ Плоди блаженного життя є радість
- ◆ Життєвий успіх людини залежить не стільки від її різнобічних здібностей і талантів, скільки від її ставлення до інших людей, від працьовитості, добросовісності, сумлінності, вміння володіти собою, спілкуватися
- ◆ Уникай людей, які, бачачи твої вади і недоліки, виправдовують їх або навіть схвалюють. Такі люди або підлабузники, або боягузи, або просто дурні. Від них не чекай допомоги ні в якій біді чи нещасті
- ◆ Пізнай самого себе і ти пізнаєш світ
- ◆ Вчися на чужих прикладах і будеш вільний од нещасть
- ◆ А чия голова не мислить, у того весь вік без життя
- ◆ Уподібнюйся пальмі: чим міцніше її стискає скеля, тим швидше і прекрасніше здійснюється вона догори
- ◆ ... Світ мислі – він не знає зовсім меж. Поринь у час, у простір, речовину. Стань над собою і скажу : Еге ж я сам зробив безсмертною людину

Григорій Сковорода про щастя

- ◆ Істинне щастя всередині нас. Безперервно думай, щоб пізнати себе
- ◆ Щасливий той, хто мав змогу знайти щасливе життя. Але щасливіший той, хто вміє ним користуватися
- ◆ Коли ти твердо йдеш шляхом, яким почав іти, то, на мою думку, ти щасливий
- ◆ Шукаємо щастя по країнах, століттях, а воно скрізь і завжди з нами; як риба у воді, так і ми в ньому, і воно біля нас шукає нас самих. Нема його ніде від того, що воно скрізь. Воно схоже до сонячного саява – відхили лише вхід у душу свою
- ◆ Бути щасливим – це значить пізнати, знайти самого себе
- ◆ Ми народилися для справжнього щастя і мандруємо до нього
- ◆ Щастя твоє в тобі самому: пізнавши себе, пізнаєш усе, а не пізнаєш себе – ходитимеш у темряві й боїтимешся там, де страху й не бувало. Пізнати себе вповні, пізнати й здружитися з собою – це невід’ємний світ, справдешне щастя і досконала мудрість
- ◆ Немає солодшого для людини й потрібнішого, як щастя
- ◆ Щасливий, кому вдалося... знайти в жорстокому ніжне, в гіркому – солодке, у лютості – милість, в отруті – споживу, в буйстві смак, у смерті – життя, у безчесті – славу
- ◆ Не той щасливий, хто бажає кращого, а хто задоволений тим, чим володіє
- ◆ Збери в собі свої думки й шукай усередині себе справжнього щастя. Копаєш у собі криницю для тої води, яка зросить оселю і тобі, й сусідам
- ◆ ... Все народжується на добрий кінець. А добрий кінець – оце і є щастя
- ◆ Що може бути солодше за те, коли любить і прагне до тебе добра душа?

Григорій Сковорода про серце

- ◆ Без ядра горіх ніщо, так само, як і людина без серця
- ◆ Серце тоді насичується, коли освічується
- ◆ ... Розумним і добрим серцем набагато миліший і поважніший природжений чесний швець, а ніж високочолий статський радник

- ◆ Коли дух людини веселий, думки спокійні, серце мирне, – то і усе світле, щасливе, блаженне. Оце є філософія
- ◆ Не любить серце, не бачачи краси
- ◆ Не за обличчя судить, а за серце
- ◆ Кожен є той, чие серце в нім: вовче серце – справдешній вовк, хоч обличчя людське; серце боброве – бобер, хоча вигляд вовчий; серце вепрове – вепр, хоч подоба бобра
- ◆ Не може не блудити нога твоя, коли блудить серце
- ◆ Все – трава і лущиння, все – прах і тїнь, все минає; серцем же людина вічна
- ◆ Де серце повне вагань, там огида і нудьга
- ◆ Добра, тобто справжня людина, завжди виносить добре із доброго скарбу серця
- ◆ Коли в тебе людське серце – співчуйвай, а якщо хочеш – ревнуй і гнівайся, та уникай ворогування і злобної зарозумілості з ядуchoю насмішкою
- ◆ Математика, медицина, фізика, механіка, музика зі своїми сестрами – чим глибше їх пізнаємо, тим сильніше палять серце наше голод і спрага
- ◆ Чисте серце перебуває в любові, а любов залишається в ньому ж
- ◆ Що може бути шкідливішим за людину, котра володіє знанням найскладніших наук, але не має доброго серця
- ◆ Добра природа і врода – це добре серце
- ◆ Якщо порода добра, то й плоди добрі
- ◆ Думка або серце – це дух, володар тіла, господар дому. Ось справжня людина
- ◆ Серце людини – це безмежна безодня
- ◆ Істинні думки освітлюють лагідністю серце
- ◆ Сердечна веселість, внутрішній світ, душевна міць – верхівка і квітка усього життя вашого

Григорій Сковорода про любов

- ◆ Любов є джерело всякого життя
- ◆ Все минає, але любов після всього зостається
- ◆ Любов виникає з любові, коли хочу, щоб мене любили, я сам перший люблю
- ◆ Хіба не любов усе єднає, будує, творить, подібно до того, як ворожість руйнує?
- ◆ Щастя – в серці, серце – в любові, любов же в законі вічності
- ◆ Я буду з тобою в пам'яті, в думці, в мовчазній розмові: така любов дужча від самої смерті
- ◆ Всякому серцю своя є любов
- ◆ І допоки живеш, за любов ти віддячуй любов'ю, а моєї любові до тебе жодна старість не згодна згасити
- ◆ Що може бути солодше за те, коли любить і прагне до тебе добра душа
- ◆ Хіба не мертвою є душа, позбавлена істинної любові
- ◆ Що дає основу! – Любов
- ◆ Що творить? – Любов

Що зберігає? – Любов, любов

Що дає насолоду? – Любов, любов; вона початок, середина й кінець, альфа і омега

- ◆ Міцна як смерть любов
- ◆ Крила любові – крила вогню
- ◆ Хороша любов та, яка є істинною, міцною і вічною

Григорій Сковорода про добро

- ◆ Ніхто не може вбити в собі зло, коли не втямить спершу, що таке зло, а що добро. Але визнавши сього у себе, як можна взнати і вигнати його в інших
- ◆ Святість життя полягає в робленні добра людям
- ◆ Любити людство легше, ніж зробити добро рідній матері
- ◆ Будь-яке добро сховане у вдячності, як вогонь і світло в камінці
- ◆ Добре серце – те саме, що невичерпне джерело, яке завжди точить чисті струмені, тобто думки, котрі, в свою чергу, є сім'ям добрих справ
- ◆ Добрій людині кожен день – свято, а беззаконникові – ані Великдень
- ◆ Істинно добра людина... трапляється рідше білої ворони. Щоб знайти таку людину, потрібно багато ліхтарів Діогена
- ◆ Праця – всякому добру батько
- ◆ Народженого до добра неважко неважко навчити добру
- ◆ Збери всередині себе свої думки і в собі самому шукай справжніх благ. Копає всередині себе криницю для тої води, яка зросить і твою оселю, і сусідську

Григорій Сковорода про працю

- ◆ Справжнє щастя людини не в багатстві, славі й чинах, а в душевному спокої і «сродній праці»
- ◆ «Сродна праця» – трудитися слід для того, щоб забезпечити свої духовні і тілесні потреби і принести користь суспільству
- ◆ Роби те, до чого народжений, будь справедливий і миролюбний громадянин, і досить з тебе
- ◆ Всяка розкіш може зубожіти й висохнути, як озеро, лише чесне ремесло забезпечить не пишне, але спокійне існування
- ◆ Намагайтесь пізнати себе, розгадати свою природу: чи передбачено тобі бути землевласником чи воїном, ремісником чи купцем, народився ти до мистецтва чи богослів'я, чи до іншого заняття
- ◆ Відняти від душі покликання, значить лишити її життєвості
- ◆ Якщо любиш прибуток, шукай його пристойним шляхом. Тисяча на те перед тобою благословених ремесел
- ◆ Що гірше, ніж купатися в достатку і смертельно каратися без природженого діла?
- ◆ Як розкошує бджола своєю працею, збираючи мед! За мед її відбирають життя, але вона не перестає трудитися, доки живе. Солодкий їй мед, але ще солодший труд
- ◆ Праця – всякому добру батько
- ◆ Усяка справа має успіх, коли їй сприяє природа

- ♦ Краще вмерти, ніж усе життя нудьгувати від неспорідненості. Неспорідненість тяжча від будь-якого неробства
- ♦ Ніхто не заживе стійкої слави з будь-якого покликання, якщо не вважати-ме працю найсолодшою, більшого від самої слави втіхою

Григорій Сковорода про дружбу

- ♦ Єдність думок і є ж справжня дружба
- ♦ Плакаймо ж дружбу!
- ♦ Дружбу не можна ні випросити, ні купити, ні силою вирвати. Щасливий, хто хоч саму тільки тільки тінь доброї дружби нажити спромігся. Нема нічого дорожчого, солодшого і кориснішого за неї
- ♦ Похибки друзів ми повинні вміти виправляти або зносити, коли вони не-серйозні
- ♦ Немає нічого небезпечнішого за підступного ворога, але немає нічого отруйнішого від удаваного друга
- ♦ Людська душа і друг, безсумнівно, цінніші за все інше
- ♦ Протягуючи руку друзям, не потрібно зжимати пальці в кулак
- ♦ Той ворог самий небезпечний, який прикидається твоїм другом
- ♦ Як купці вживають застережних засобів, аби у вигляді добрих товарів не придбати поганих і зіпсутих, так і нам слід якнайретельніше пильнувати, щоб, обираючи друзів, цю найліпшу окрасу життя, більше того — неоціненний скарб, через недбальство не натрапити на щось підроблене
- ♦ Вірний друг пізнається в нещасті
- ♦ Своєчасна похвала личить другові не менше, ніж осуд

Григорій Сковорода про навчання

- ♦ Одне мені тільки близьке, вигукну я: о школо, о книги!
- ♦ Хто помірно, але постійно вивчає предмети, корисні як у цьому, так і в майбутньому житті, тому навчання не труд, а втіха. Хто думає про науку, той любить її, а хто її любить, той ніколи не перестає вчитись...
- ♦ Треба всіляко розвивати у молоді бажання вчитися, ініціативу, самостійність, наполегливість в опануванні знань
- ♦ Кожна людина повинна опановувати широке коло знань, перетворити їх в «сік і кров», навчитись користуватися ними
- ♦ Не той дурний, хто не знає (ще такий, котрий усе знає, не народився), але той, хто знати не хоче
- ♦ Хто соромиться визнати недоліки свої, той з часом безсоромно виправдовуватиме своє невігластво, яке є найбільшою вадою
- ♦ Загублений той час, який ти не використав для навчання
- ♦ Добрий розум, робить легким будь-який спосіб життя
- ♦ Хто думає про науку, той любить її, а хто її любить, той ніколи не перестає вчитися, хоча б зовні він і здавався бездіяльним
- ♦ Розум завжди любить до чогось братися, і коли він не матиме доброго, тоді звертатиметься до поганого
- ♦ З видимого пізнавай невидиме
- ♦ О книги, найкращі порадики, найвірніші друзі!

Григорій Сковорода про виховання дітей

- ◆ Немає нічого кращого за добре виховання: ні чин, ні багатство, ні рід, ні милість вельмож, хіба що добре народження. Воно – над усе, воно – насіння, щастя й зерно виховання
- ◆ Врожай не приносить користі, якщо його не плекають

Григорій Сковорода про виховання в сім'ї

- ◆ Два є головні обов'язки батька-матері: «благо народити й благо навчити»

Григорій Сковорода про мову, слова, мовлення

- ◆ Мовлення – ріка, а мова – джерело її
- ◆ Легкий шум повітряний творить випущене слово, але воно часто або смертельно вражає, або радість приводить й збуджує душу
- ◆ Не суди лиця, суди слово

Григорій Сковорода про вчителя

- ◆ Лише той учитель, хто живе так, як навчає
- ◆ Довго сам учись, коли хочеш навчати інших

2.6. ПРОЄКТ «ЗЕМНИМИ ШЛЯХАМИ – ДО ДУХОВНОГО»

Учир Лариса Михайлівна, директор Великобурімської загальноосвітньої школи I-III ступенів Чорнобаївської селищної ради Черкаської області

Мета проєкту

- ♦ Популяризація феноменальної спадщини Г. Сковороди;
- ♦ Залучення великих ідей Г. Сковороди до проєктування життєтворчості особистості;
- ♦ Формування етико-естетичних поглядів, розвиток творчої, духовно-моральної, критично мислячої особистості, з позитивним світосприйняттям, яка усвідомлює свою земну місію у «сродній праці»;
- ♦ виховання у дітей та шкільної молоді патріотизму на духовно-моральному підґрунті соборної України;
- ♦ Залучення широкого кола громадськості до участі у культурному житті регіону;
- ♦ Розширення туристсько-краєзнавчого напрямку у вихованні свідомих громадян українського суспільства.

Завдання проєкту

- ♦ Розробити дорожню карту проєкту;
- ♦ Розробити карту туристичних маршрутів місцями життя і творчості Г. Сковороди;
- ♦ Організувати в закладі освіти вивчення творчої спадщини Г. Сковороди;
- ♦ Розробити презентаційні матеріали з популяризації творчого шляху видатного філософа, педагога;
- ♦ Налагодити співпрацю з духовенством району;
- ♦ Підготувати та видати посібник за підсумками проєктної роботи.

Очікувані результати

- ♦ Учасники отримають глибші знання про життя і творчість філософа Г. Сковороду;
- ♦ Участь в проєкті допоможе дітям відкрити в душі своє покликання, виховати в серці основи духовності;
- ♦ Учення Г. Сковороди буде ширше використовуватися педагогами, сприятиме вдосконаленню освітнього процесу;
- ♦ Залучення до проєкту батьків та громадськості сприятиме всебічному розвитку духовно-моральної культури покоління;
- ♦ Учасники проєкту удосконалять навички пошуку інформації, вміння досліджувати, опрацьовувати, систематизувати результати.

Учасники проєкту: педагогічні працівники закладу освіти, учнівські колективи, батьки, які виявили бажання взяти участь у проєкті.

Партнери проекту: Центр позашкільної роботи Святошинського району м. Києва, Інститут проблем виховання НАПНУ, науково-методичний центр Печерського району м. Києва, заклади освіти району.

Термін дії проекту: січень 2018 р. – грудень 2022 р.

План дій

I. Підготовчий етап

- ◆ Формування проектної групи з координації та розробки освітньо-методичного забезпечення проекту;
- ◆ Поширення інформації про проект серед закладів освіти району;
- ◆ Визначення мети, завдань проекту, форм його реалізації.
- ◆ Робота з інформаційними джерелами

II Реалізація проекту

- ◆ Розроблення інформаційно-методичного навігатора «Проект «Земними шляхами – до духовного»»;
- ◆ Розроблення дорожньої карти «Реалізація проекту в закладі освіти»;
- ◆ Проведення конференцій, педчитань, круглих столів, семінарів-практикумів, виставок;
- ◆ Вивчення систематизація та узагальнення творчих доробок впровадження ідей Г. Сковороди у діяльність закладу освіти;
- ◆ Розроблення та видання посібника «Земними шляхами – до духовного» (до 300-річчя з дня народження Г. Сковороди);
- ◆ Представлення матеріалів проекту на конференціях, семінарах, засіданнях батьківських та учнівських рад;
- ◆ Презентація посібника «Земними шляхами – до духовного» (до 300-річчя з дня народження Г. Сковороди).

Інформаційно-методичний навігатор

«Земними шляхами – до духовного»

- ◆ Науково-практична конференція *«Григорій Сковорода у сучасному просторі»*
- ◆ Проект *«Сковороди зоря у вічність промовля»* (про присвоєння імені Г. Сковороди, музеї, пам'ятники)
- ◆ Флешмоб *«Читайте Григорія Сковороду»*
- ◆ Єдиний урок духовності *«Духовні аспекти життєвого успіху і філософія серця Григорія Сковороди»*
- ◆ Сковородинські читання *«Пізнай себе»*
- ◆ Сковородинівський тиждень
- ◆ Семінар класних керівників: *«Реалізація ідей філософа Сковороди у вихованні громадянина-патріота»*

Проекти

- ◆ «Я відчуваю тут своє коріння»
- ◆ «Сковороди зоря у вічність промовля»
- ◆ «Відкриваємо світлицю душі Григорія Сковороди»

- ♦ «Григорій Сковорода і його земний шлях»
- ♦ «Г. Сковорода у витворах скульпторів»
- ♦ «Образи-символи у творах Григорія Сковороди»
- ♦ «Пізнавши себе – пізнаєш світ»
- ♦ «Золотослів Григорія Сковороди»
- ♦ «Сковорода, якого я знаю»
- ♦ «Ідемо шляхами Сковороди, плекаючи цінності духовної культури слов'ян»

Тематика науково-практичних конференцій

- ♦ Спадщина Григорія Сковороди як джерело ідей для сучасної освіти
- ♦ Педагогічні ідеї Григорія Савича Сковороди і сучасні проблеми навчання, виховання, розвитку учнів
- ♦ Творчість Г. Сковороди в контексті інноваційного розвитку освіти
- ♦ Виховання громадянина-патріота в педагогіці Г. Сковороди та сучасній освітній практиці
- ♦ Життєтворчий смисл педагогіки Григорія Сковороди
- ♦ Творче використання ідей Григорія Сковороди про духовно-моральний розвиток учнів в сучасних закладах освіти
- ♦ Духовні аспекти життєвого успіху і філософія щастя Григорія Сковороди
- ♦ Григорій Сковорода: образ світової людини на всі часи
- ♦ Вертоград української духовності

Тематика Сковородинівських педчитань

«Мандрівка за щастям»

- ♦ Образ мандруючого філософа у сучасній культурі
- ♦ Поміркованість як один із морально-етичних вимірів людських чеснот у філософії Григорія Сковороди
- ♦ Проблема людини у філософії Г. С. Сковороди та сучасність
- ♦ Увіковічення пам'яті Г. С. Сковороди
- ♦ Оптимальний шлях до щастя за філософією Г. Сковороди
- ♦ Сенс життя в етиці Г. Сковороди
- ♦ Презентація людини у філософсько-етичних поглядах Г. С. Сковороди
- ♦ Актуальність ідей Г. С. Сковороди у сучасній інтерпретації
- ♦ Г. С. Сковорода та ідея свободи українського народу
- ♦ Патріотична спрямованість творчості Г. С. Сковороди
- ♦ Духовно-моральні виміри культури серця особистості

«Пильнувати я буду дороги свої»:

- ♦ Символ дороги у творчості Сковороди
- ♦ Життя як екзистенційна мандрівка
- ♦ Себепізнання: дорога до себе
- ♦ Людські різнопуття: сродна праця як запорука щасливого життя
- ♦ Обираючи шлях: моральний вибір людини ХХІ сторіччя
- ♦ Філософськими стежками Сковороди
- ♦ «Бесіда з відсутнім другом...: комунікативні стратегії та пріоритети»

- ♦ «Правильно використав час той, хто пізнав...»: тайм-менеджмент, прокрастинація і сродна праця
- ♦ «Блаженство там, де...»: міжособистісна психологія
- ♦ «Добрі люди – це друзі Божі...»: моральні імперативи Григорія Сковороди
- ♦ «Мистецтво – навчитися жити»: себепізнання і шлях до щастя

Тематика семінарів

1. Семінари для класних керівників:

- ♦ «Великі ідеї Г. Сковороди в контексті філософії «сродної праці» – вибору професії як запоруки виконання земної місії
- ♦ «Г. Сковорода про гуманістичні риси вихователя»

2. Семінари для вчителів-словесників:

- ♦ «Геній християнства, філософ-поет, просвітитель-письменник, богослов-педагог Г. Сковорода: «Життя ж наше – мандрівка»
- ♦ «Значення творчості Великого праведника і мудреця, який жив, як говорив, а говорив, як жив»

3. Семінари для заступників директорів з виховної роботи:

- ♦ «Сковорода – «український Сократ», що зміцнює віру, надію, любов народу».
- ♦ «Реалізація ідей філософа Сковороди у вихованні громадянина-патріота»
- ♦ «Григорій Сковорода: творення людини»

4. Семінари для вчителів початкових класів

- ♦ «Серце людини – центр виховання духовно-моральної культури особистості»
- ♦ «Людина серця – наш духовний апостол Г. Сковорода».

5. Дошкілля: «Сковородинський концепт «щастя» як одна з найвищих цінностей («Чи щасливі ви?»)

Тематика круглого столу

- ♦ Прагнемо вершини...
- ♦ Григорій Сковорода – «український Сократ», «мандрівна академія», «громадянин світу», «дивак», наш духовний апостол, творець унікальної «філософії серця»
- ♦ Рукописна спадщина Григорія Сковороди
- ♦ Ідея «сродної праці» у творчості філософа Сковороди
- ♦ Григорій Сковорода: і словом, і розумом, і життям мудрець
- ♦ Прокиньтесь! Вас чекають нова земля і нове небо
- ♦ Той, в кого совість чиста, як кришталь.

Тематика батьківської просвіти

Засідання педагогічної ради:

- ♦ «Інтеграція ресурсів школи і сім'ї у розвитку духовного потенціалу особистості»

Науково-практична конференція:

- ♦ «Зміст, форми і механізми взаємодії школи і сім'ї у створенні акмеологічного освітнього простору»

Нетрадиційні батьківські збори:

- ♦ «Два є головні обов'язки батька-матері: «Благо народити і благо навчити» (Г. Сковорода)

Засідання дискусійного клубу:

- ♦ «Які цінності та компетенції треба виховувати в дітей сьогодні», «Хто думає про науку, той любить її...» (Г. Сковорода)

Ділова гра:

- ♦ «Модель соціального партнерства класного керівника і сімей учнів»

Засідання творчої групи:

- ♦ «Сутність поняття «сродна праця»

Тренінг для батьків:

- ♦ «Традиції етнопедagogіки», «Кожна дитина – «октава світла»

Випуск тематичної газети:

- ♦ «Говорять професії батьків»

Засідання Клубу щасливих батьків:

- ♦ «Любов виникає з любові...» (Г. Сковорода).

Проблемний міст:

- ♦ «Щоб у щасті й гідності бути нам завжди, повчимося помірності у Сковороди»

Батьківські читання.

Кінолекторій.

Уроки мудромовлення

- ♦ «Там, де море добра, зло тоне»
- ♦ «Шукай себе в собі»
- ♦ «Умів грішити, умій і каятися»
- ♦ «Твоя чесність є твоя гідність»
- ♦ «Шукай труднощі-знайдеш мудрість»
- ♦ «Твоя краса у твоїй доброті»
- ♦ «Людина приходить у світ для добра»

Уроки серцезнавства

- ♦ «Для чого людині серце?»
- ♦ «Заглянь в своє серце»
- ♦ «Як облагородити своє серце?»
- ♦ «Союз сердець» запрошує на гостини»
- ♦ «Клади добринку в серце»
- ♦ «Сонце усіх сонць є серце»
- ♦ «Слова-подарунки зрони у серце»

Уроки духовності

- ♦ «Коли сім'я і корінь благі, тоді благі гілки і плоди» (Г. С. Сковорода)
- ♦ «Любов єднає всіх»
- ♦ «Душа до душі лине»
- ♦ «Мудрість є Цариця неба і землі»
- ♦ «Ти людиною народився, але Людиною повинен стати»
- ♦ «Бог є Любов»
- ♦ «Любов виникає з любові»

2.7. УЧНІВСЬКИЙ БАРОМЕТР «ЧОМУ НАС ВЧИТЬ ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА: РОЗМИСЛИ УЧНІВ ТВОРЧОГО ОБ'ЄДНАННЯ «ЛІДЕРСТВО – СТИЛЬ ЖИТТЯ»

- ◆ Творча спадщина Григорія Сковороди викликає у мене захоплення жанровим розмаїттям, адже він писав і філософські діалоги, трактати, і байки, і пісні. Всі ці твори Г. Сковорода спрямовував до однієї мети – просвітительської.
- ◆ Як влучно сказав про Григорія Сковороду Павло Тичина: «Великий наш філософ щедрю залишив нам спадщину по собі: обсягом широку, змістовністю глибоку і щодо світогляду свого – чисту та моральну...». Сковорода є гідним прикладом для наслідування.
- ◆ Я поділяю думку Г. Сковороди, що сенс життя – це працювати за покликанням, за нахилом і обдаруванням, виконувати людиною «сродну» працю. Тільки тоді людина буде щасливою.
- ◆ Після ознайомлення з життям і творчістю Григорія Сковороди я зробила висновок, що він одна з найяскравіших постатей української культури минулого.
- ◆ Зацікавили мене філософські погляди Григорія Сковороди, його розуміння сенсу життя, місця людини в світі, судження про значення розуму й творчої праці: «Ні про що не турбуватися, ні за чим не турбуватись – значить, не жити, а бути мертвим», «Краще голий та правдивий, ніж багатий та беззаконний», «Не розум від книг, а книги від розуму створились», «Не за обличчя судить, а за серце».
- ◆ Творчість Сковороди спрямовує нас до опанування вічних цінностей. Він вчить «як треба жити».
- ◆ У Сковороди є багато глибоких афоризмів. Актуальними для мене є наступні: «Розум завжди любить до чогось братися, і коли він не матиме доброго, тоді звертатиметься до поганого»; «Без ядра горіх ніщо, так само як і людина без серця»; «З усіх утрат втрата часу найтяжча».
- ◆ У Григорія Сковороди треба вчитися любити рідну мову. Як свідчить учень і біограф Г. Сковороди М. Ковалинський, «він завжди любив свою природну мову й зрідка змушував себе спілкуватися іноземною мовою».
- ◆ Збірка афоризмів Григорія Сковороди, яку я склала, це своєрідний путівник для мене. Вона допомогла мені переглянути своє ставлення до дорослих, допоможе мені уникнути помилок на життєвому шляху.
- ◆ Творча спадщина Г. Сковороди є підґрунтям для роздумів про само: самопізнання, саморозвиток, самовиховання, самовдосконалення, саморух.
- ◆ Праці і думки Г. Сковороди сучасні сьогодні, адже відшукуємо в них багато мудрих, життєвих порад.
- ◆ Афоризми Г. Сковороди є дуже корисними. Вони вчать нас, підлітків, втілювати в життя свої цілі та реалізувати себе в особистому плані.
- ◆ Знайомство з творчістю, життєписом Г. Сковороди допомогло мені усвідомити головне: відповідальність за те, яким буде моє життя – це моя відповідальність як автора власного життя.

- ♦ Яким бути? Хто Я? Який Я? В чому смисл життя? Відповіді на ці питання шукають мої однолітки. Глибокі й обґрунтовані відповіді знаходимо у творах філософа Григорія Сковороди. Смисл життя він вбачав у досягненні людиною справжнього щастя, яке він пов'язував з пізнанням самого себе, розкриттям своїх нахилів, реалізацією своїх природних обдарувань у «сродній праці». Байки Г. Сковороди націлили мене на пошук способів вибору орієнтирів у житті, подолання ліній та проблем.
- ♦ Мудрі афоризми Г. Сковороди наснажують нас, є практичними дороговказами як творити своє життя.
- ♦ Ідеї Г. Сковороди допомагають зрозуміти своє призначення, є духовним орієнтиром для нас сьогоднішніх.
- ♦ Г. Сковорода потрібен сьогодні, бо його мудре слово здатне робити людей кращими, більш добрими, більш відповідальними.
- ♦ Сковородинські ідеї потрібні сьогодні, будуть потрібні завтра і завжди.

Сенкани учнів про Г. С. Сковороду

- ♦ Сковорода
Мудрий, мандрівний
Навчає, виховує, надихає
Утверджує перемогу добра над злом
Філософ
- ♦ Сковорода
Актуальний, талановитий
Радить, мотивує, вчить
Розглядає освіту як необхідну умову щастя
Педагог
- ♦ Сковорода
Працьовитий, цілеспрямований
Відкриває, проголошує, стверджує
Радить нам як знайти своє місце у житті
Наставник

2.8. ПЕДАГОГІЧНИЙ БАРОМЕТР «ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА: РЕФЛЕКСІЇ ПЕДАГОГІВ – УЧАСНИКІВ КРУГЛОГО СТОЛУ «ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА Г. С. СКОВОРОДИ І СУЧАСНА ОСВІТА»»

- ◆ В історії кожного народу є імена, які, немов яскраві зорі, крізь роки сві-
тять людству вічним негасимим світлом. До таких постатей належить
і Григорій Сковорода.
- ◆ Його постулати: «Nosce te ipsum» (пізнай себе). Perfice te (вдосконалюйся),
слідуй «закону сродності». «Доброчинно» живи і навчай, є актуальними
для сучасної освіти, педагогічної дії.
- ◆ Мені близькими є наступні принципи Григорія Сковороди: принцип са-
мопізнання, самовиховання. Смысл буття особи, зазначає Г. Сковорода,
є нічим іншим, як «пошуком себе». «Пошук себе» – це пошук «сродності»,
а «сродність» – це усвідомлення себе серед людей, у суспільстві, в державі.
Смопізнання є не просто знання, а зміна людиною самої себе. Самопізнання
є самотворення. У творі «Наркісс» є такі слова: «Итак, познать самого себя,
и сыскав себя самого, и найти человека – всё сие одно значит». Ці ідеї
Г. Сковороди лягли в основу моєї виховної програми «Стань творцем свого
життя».
- ◆ Педагогічна спадщина Григорія Савича Сковороди є життєдайним, неви-
черпним джерелом для освітян. Ідеї Сковороди надихають педагогів на
творчий підхід до справи, сприяють перегляду власної місії в навчанні
і вихованні учнів.
- ◆ Вчення Григорія Сковороди про самопізнання та саморозуміння людини,
його концепції «сродної праці» та щастя людини, його філософія серця, ідеї
навчання та виховання є заповітом сучасним педагогам.
- ◆ Розмірковуючи над педагогічними ідеями Григорія Сковороди, приходиш
до висновку, що сучасні заклади освіти з їх проблемами виховання підро-
стаючого покоління мають системно вивчати творчу спадщину великого
мислителя і використовувати її у своїй повсякденній діяльності.
- ◆ Ми часто сприймаємо історичні постаті та їх ідеї як щось формальне, як тіні
минулого. Але вивчення їх життя та творчості вносить свої корективи. Ідеї
Г. Сковороди пережили майже три століття, і в процесі еволюції не зникли
безслідно, а стали підґрунтям для розвитку сучасної освіти, нас освітян.
- ◆ Ідеї Григорія Сковороди є такими актуальними зараз, коли ключовими за-
вданнями закладів освіти є гуманізація, особистісна орієнтація освітнього
процесу.
- ◆ Педагогічна спадщина Г. Сковороди є інструментом для оцінювання влас-
ної педагогічної діяльності, а його виховні постулати є сьогодні «прописни-
ми істинами» для педагогів-вихователів.
- ◆ Мені імпонують думки Г. Сковороди про педагогічну працю вчителя. Він
зазначав, що справа вчителя – велична і благородна. Він порівнював вчи-
теля з дбайливим садівником, який активно втручаючись в природній хід
розвитку вихованця, веде його наперед визначеним шляхом. Для того,
щоб педагог добре виконував свої обов'язки, він сам повинен працювати

над своїм вихованням і розвитком. Його афоризм: «Долго сам учись, если хочешь учить других» має стати правилом для кожного педагога.

- ♦ Місією сучасного закладу освіти є розвиток особистості учня, його життєвого потенціалу. Одним із векторів цього процесу – зростання ролі особистості як архітектора свого індивідуального життєвого проекту. Сьогодні важливо допомогти учневі усвідомити багатогранну палітру життя, щоб стати життєстійким, життєздатним, життєтворчим. Вивчення педагогічної спадщини Г. Сковороди дасть змогу скоригувати напрями виховної діяльності, вибудувавши їх на принципах життєтворчості особистості.
- ♦ Педагогічна спадщина Г. С. Сковороди є життєдайним, невичерпним джерелом для освітян.
- ♦ Сьогодні як ніколи гостро стоїть завдання створення нової філософії виховання, яка сприяла б розквіту особистості учня, навчила його прогнозувати майбутнє, визначати життєву стратегію, свій життєвий проект. Творче вивчення та застосування виховних ідей Г. Сковороди буде цьому сприяти.

МАЛЮНКИ ВИХОВАНЦІВ ТВОРЧОГО ОБ'ЄДНАННЯ «ЕСКІЗ»

Керівник: Новодворська Таміла Володимирівна

Воробкевич Ксенія, 9 р. Байка «Собака й Вовк»

Головня Євгенія, 10 р.
Байка «Щиглик і Чижик»

Дяцуник Лідія, 9 р. Байка «Орел і Черепаха»

Козієнко Діана, 10 р. Байка «Ворон і Чиж»

Михайленко Євгенія, 11 р. Байка «Жаби»

Папушенко Назар, 13 р. Байка «Жайворонки»

Писарев Іван, 11 р. Байка «Орел і Черепаха»

Покаленко Поліна, 11 р. Байка «Дві Курки»

Ракітін Альберт, 12 р. Байка «Оселка і Ніж»

Сідляр Ірина, 15 р. Байка «Вітер і Філософ»

Химченко Софія, 10 р. Байка «Пси»

Хоменко Валерія, 11р. Байка «Орел і Сорока»

Цивіна Діана, 12 р. Байка «Мурашка і Свиня»

Шахі Ірані Давид, 10 р. Байка «Собака й Вовк»

Шахі Ірані Роман, 9 р.
Байка «Мурашка і Свиня»

МАЛЮНКИ ВИХОВАНЦІВ ТВОРЧОГО ОБ'ЄДНАННЯ «МИСТЕЦТВОЗНАВЦІ»

Керівник: Апанасенко Юлія Євгенівна

Андрушко Софія, 8 р. Байка «Дві Курки»

Бебешко Маргарита, 7 р. Байка «Дві собаки»

Дідик Іван, 10 р. Байка «Дві Курки»

Жеребіна Влада, 10 р. Байка «Дві собаки»

Заець Ілля, 8 р. Байка «Рак та Щука»

Ковальов Тимофій, 9 р.
Байка «Собака та Кобила»

*Коломієць Іван, 7 р.
Байка «Бджола та Шершень»*

*Кравченко Олександра, 6 р.
Байка «Мураха та Свиня»*

Кузьміна Діана, 6 р. Байка «Дві Курки»

Курято Вера, 9 р. Байка «Орел та Сорока»

*Нестерчук Артем, 9 р.
Байка «Орел і Черепаха»*

*Павенська Поліна, 9 р.
Байка «Собака та Кобила»*

*Плахотнік Ліза, 9 р.
Байка «Собака та Кобила»*

*Прищєна Вероніка, 9 р.
Байка «Орел та Черепаха»*

*Семеренко Єва, 8 р.
Байка «Вітер і Філософ»*

*Сухомлинова Анастасія, 7 р.
Байка «Верблюд та Олень»*

*Тєніщєва Поліна, 7 р.
Байка «Дві Собаки»*

*Туровська Віка, 8 р.
Байка «Собака та Кобила»*

МАЛЮНКИ ВИХОВАНЦІВ ТВОРЧОГО ОБ'ЄДНАННЯ «ФАНТАЗІЯ»

Керівник: Боклан Софія Валеріївна

Воскресенська Ольга, 10 р.
Байка «Орел і Черепаха»

Нестерова Каріна, 10 р.
Байка «Сова і Дрізд»

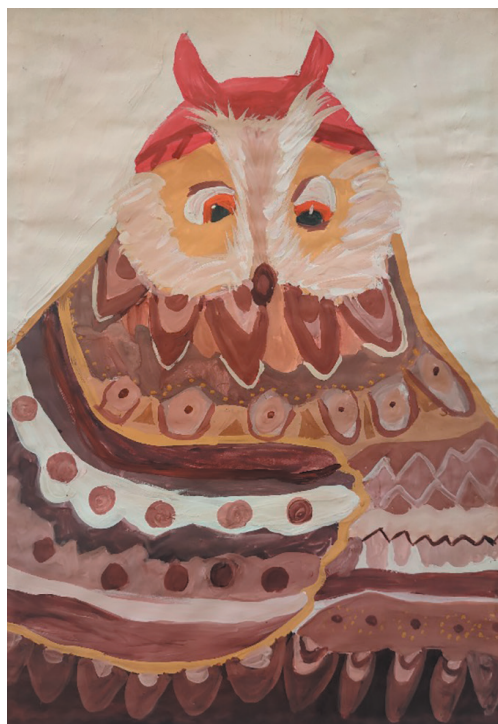
Осадча Анастасія, 10 р.
Байка «Сова і Дрізд»

Торчинська Аріна, 11 р.
Байка «Вовк і Собака»

*Швець Олександра, 10 р.
«Портрет Григорія Сковороди»*

*Шуліка Єва, 9 р.
Байка «Сова і Дрізд»*

МАЛЮНКИ ВИХОВАНЦІВ ТВОРЧОГО ОБ'ЄДНАННЯ «ПАЛІТРА»

Керівник: Войтенко Ольга Олександрівна

Герасімова Варвара, 11 р.
Байка «Козлятко
та Вовк-флейтист»

Зінченко Данило, 10 р.
«Портрет Г. Сковороди»

Чеховський Олександр, 13 р.
«Портрет Г. Сковороди»

Войтенко Микола, 9 р.
Байка «Козлятко та Вовк-флейтист»

Горліна Вікторія, 10 р.
«Г.Сковорода поет-мандрівник»

**В. І. Кириченко (Ред.), К. О. Безрук,
Г. Г. Ковганич, К. С. Марченко**

СПАДЩИНА ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ ДЛЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЇ

*збірка матеріалів круглого столу
до 300-річчя з дня народження
Григорія Савича Сковороди*

Редактор *Л. П. Гобельовська*
Дизайн та верстка *С. А. Третяк*
Дизайн обкладинки *Ю. Г. Кончицька*

Підписано до друку 14.07.2021 р.
Формат 60×84/8. Папір офсетний. Друк цифровий.
Гарнітура шкільна. Ум. друк. арк. 10,69.
Наклад ___ прим. Зам. № 00014

Видавець і виготовлювач:
ТОВ «Друкарня Мадрид»
Через ФОП Гобельовська Л. П.
61024, м. Харків, вул. Максиміліанівська, 11
Тел.: 0 800 33 67 62
www.madrid.in.ua info@madrid.in.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК №4399 від 27.08.2012 року